

Jaime MOLL, *El inicio del taller de fundición de tipos del convento de los carmelitas de Barcelona*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 283-288.

És publicat ací sencer un document del 1710, només en part conegut, que informa de l'activitat de Rafael Figueró, menor, en el camp de la fundició de tipus. És, doncs, rectificada la versió, segons la qual les matrius arribaren el 1746 al convent de carmelites de Sant Josep de Barcelona. Cal, encara, estudiar com les matrius arribaren primer als dominicans i després als carmelites.- J. de P. [23.299]

Cayetano MAS GALVAÑ, *Un nuevo manuscrito de De la desigualdad personal en la sociedad civil, de Ramon Campós*, dins "Revista de Historia Moderna", 28 (2010), 217-232.

"... hombre surgido de la tradición ilustrada valenciana..." (218), qualificat d'anti-Rousseau', sotmès a procés inquisitorial el 1793, havia acabat el llibre ací estudiat abans de tancar-se el segle XVIII i el 1799 ja en propugnava la publicació, que només arribaria a París el 1823 (219). Darrerament en fou trobat un nou manuscrit en una llibreria de Saragossa, d'on ha passat a la biblioteca de la Universitat d'Alacant. El nou manuscrit conté variants en relació al text conegut (233-236), entre elles tot un capítol, el tretzè, ací transcrites en apèndix (227-232). - J. P. E. [23.300]

IV. SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA I PAÏSOS GERMÀNIC

Wolf GERT, *Die Handschriften 4° Cod. 151-304* (Handschriftenkataloge der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg, Bd. VII), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag MMV, 228 pp.

El volum 4° Cod. 218, ff. 5-12, conté la *Legenda sancti Narcissi*, portada de Girona a Augsburg l'any 1485 per un mercader d'Ulm, N. Echinger, acompanyada pel *Sermo Olive, episcopi (Vicensis)* sobre el mateix sant. L'Olive', autor del sermó, era l'abat de Ripoll i bisbe de Vic, Olibà.- J. P. E. [23.301]

Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München. Die Handschriften aus Augsburger Bibliotheken. Band 1. *Stadtbibliothek Clm 3501-3661*. Neu beschrieben von Erwin RAUNER mit einer Einleitung von Brigitte GULLATH (Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Monacensis. Tomus III. Series nova. Pars 3,1, codices latinos 3501-3661 Bibliothecarum Augustanarum continens), Wiesbaden/Aquis Mattiacis, Harrassowitz Verlag 2007, XL i 764 pp.

La primera notícia és negativa: del Clm. 3514 n'han desaparegut tant la *Passio sancti Vincentii martyris* com la *Passio sancti Georgii martyris*, que hi havien estat copiades entre el segle X i XI (49; la primera, però, hi fou recopiada després: 52); s'ha conservat, en canvi, gairebé completa la còpia primitiva de la *Passio sanctorum Fructuosi episcopi, Augurii et Eulogii* (52); el ms. 3520, té els *Aphorismi de gradibus* i la *Doctrina Galieni de interioribus* d'Arnau de Vilanova (723-73); el Clm. 3522, posseeix un exemplar de Bernardus de Gordonio, *Practica sive lilium medicine* (77-78); el Clm. 3549, conserva l'*Opusculum de divino extremo iudicio*, d'Arnau Terrena (181); el Clm. 3560, conté una còpia de Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*; l'autor hi és qualificat de 'magister' (231-232); i el Clm. 3605 és tot ell dedicat a tres composicions poètiques del sabadellenc Joan Cristòfor Calvet d'Estrella (517).- J. P. E. [23.302]

Mittelalterliche Handschriften in Greifswalder Bibliotheken. Verzeichnis der Bestände der Bibliothek des Geistlichen Ministeriums (Dombibliothek St. Nikolai), der Universitätsbibliothek und des Universitätsarchivs, beschrieben von Jürgen GOISS, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichard Verlag 2009, 360 pp i 27 de làmines.

Trobem en aquest volum les següents còpies d'obres que recauen en el nostre camp: *De esu carniū* d'Arnau de Vilanova: XIII. E. 76 (158-160); sermó de sant Vicent Ferrer, en el volum E. 102 (111); Adam, *Summa de Summa Raymundi de Penyafort* (XXIX. E. 4; 340-346); dues sèries de *Sermones de Sanctis* de s. Vicent Ferrer (XLIV. E. 112: 145-146); i *Oratio de morte regis Aragonum* [Alfons IV Trastámara] (Ms. 681, f. 9r-v, de la Universitätsbibliothek) (217). - J. P. E. [23.303]

Katalog der Handschriften der Universitätsbibliothek Innsbruck. Teil 5. Cod. 401-500. Unter der Leitung von Walter NEUHAUSER bearbeitet von Daniela Mairhofer und andere (Veröffentlichungen der Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters, Reihe II, Band 4, Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Denkschriften 365 Band), Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2008, 682 pp i 39 reproduccions fotogràfiques.

Els primers noms que trobem en aquest volum, potser de catalans, són els de Joan Ballester i de Jaume Berenguer (104 i 109) (còd. 409); després compareix un Arnau de Vilanova amb un *De vinis*, que no sembla autèntic (179) (còd. 422); més tard torna Arnau de Vilanova amb una còpia *De conferentibus et nocentibus* acompanyat de sis títols més (341-352) (còd. 455); finalment trobem un *De casibus penitentiae i De matrimonio* de sant Ramon de Penyafort (379-382) (còd. 459) amb reproducció de la pàgina inicial en la làmina 8, que representa una escola i una escena de caça.- J. P. E. [23.304]

Dominique STUTZMANN, Piort TYLUS, *Les manuscrits médiévaux français et occitans de la Preussische Staatsbibliothek et de la Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz* (Erste Reihe, Handschriften, 5), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 2007, 360 pp.

En seccions seves diverses les dites biblioteques posseeixen les següents còpies manuscrites: el Ms. Gall. Fol. 211, una d'Antonio Beccadelli, *De dictis et factis Alphonsi regis* en traducció francesa (91-92); el Ms. Ham. 45, una del pseudo-Aristòtil, *Secretum secretorum*, que a començament del segle XV posseïa Francí Canet, ciutadà de Manresa (136-137); i el Ms. Phill. 1911, és còpia de la traducció francesa del *Blanquerna* de Ramon Llull (253-254). - J. P. E. [23.305]

Anna GIRONELLA I DELGÀ, Joan BOADES I RASET, Lluís-Esteve CASELLAS I SERRA, *La documentació de convents desamortitzats a l'Arxiu Municipal de Girona*, dins «AIEG», LII (2011), 481-505.

La documentació indexada en el treball ja havia estat donada a conèixer en l'inventari de l'Arxiu Municipal de Girona editat el 1983. Darrerament el fons s'ha reclassificat, s'han descrit millor les sèries i unitats documentals i ha estat millorada llur «reinstal·lació física». Cinc llibres i dos lligalls han estat restituïts al fons de l'Ajuntament de Girona i s'ha constituït la *Col·lecció de documents de convents desamortitzats*, amb tres seccions: el fons convent de Sant Domènec de Girona (1388-1808), el fons convent de Sant Domènec de Peralada (1605-1806) i un fons factici de documents de convents gironins diversos: Mercè, Carme, Cadins, Sant Agustí, Sant Francesc de Paula, Diversos. segueix l'inventari registre per registre, des del 43.001 fins al 53.057, amb identificació de cada peça, mides, folis i estat de conservació.- J. de P. [23.306]

Susanne RISCHPLER, Martin HAITRICH, *Der Codex 5393 der Österreichischen Nationalbibliothek und seine Localhistorische Verortung. Eine Zusammenschau*, dins "Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung", 120 (2012), 307-320.

Aplec de documentació del segle XV, dins la qual es troben les següents peces que entren en aquesta bibliografia: EL llibre de Pierre d'Ailly contra Bonifaci Ferrer, del 1411 (317); lletres de Ferran d'Antequera a l'emperador Segimon, del 1415 (318); i un fragment dels *Compactata Narbonensia*, del 1415 (319).- J. P. E. [23.307

Gebhard MÜLLER, *Katalog der Inkunabeln und Postinkunabeln der Stiftsbibliothek Einsiedeln. Bis 1520*, Basilea, Schwabenverlag 2010, XXX i 892 pp.

En la secció d'incunables trobem exemplars de la butlla d'Alexandre VI proclamant el jubileu del 1500, Roma, Eucharius Silber 1498 (14/22); del pseudo Vicent Ferrer, *De fine mundi* (100/284); i de Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, Hagenau, Gran 1508 (!: cf. 459/123). En la secció de postincunables hi ha exemplars de Calixt III, butlla *Super concordia curatorum et fratrum mendicantium*, Hagenau, Gran 1512 (380); quatre de Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, d'Hagenau 1508 i de Milà 1519 (459/1213-1215); del pseudo Ramon Llull, *De secretis naturae sive de quinta essentia*, Augsburg, Grinn 1518 (318/1386); de Jaume Pérez de València, tant els *Commentaria in Canticum Canticatorum*, Lió, Thomas 1514, com els *Commentaria in Psalmos*, de Lió, Thomas 1514 (562/1515-1516); de Sanç Porta, *Mariale*, Hagenau, Gran 1515 (dos exemplars); i del mateix autor: *Santorale*, també d'Hagenau, Gran, 1515, dos exemplars) (603-604/1619-1622).- J. P. E. [23.308

Sebastian ZANKE, *Avignon und Europa. Das politische Papsttum im Spiegel der kurialen Register (1316-1334)* (Studies in Medieval and Reformation Traditions, 176), Leiden-Boston, Brill 2013, XXIV i 418 pp.

Els resultats d'una investigació que ens ofereix aquest llibre no es refereixen en cap sentit a cap dels Països Catalans, però només d'encetar la lectura del volum ens trobem amb el reconeixement de l'autor que el seu treball ha estat facilitat per les informacions que els ambaixadors de la Corona catalanoaragonesa enviaven al seu rei, Jaume II. I així, ja la primera pàgina de la introducció (XIII) parteix de la protesta dels cardenals per l'obertura del procés papal a càrrec de Lluís de Baviera, sobre la qual informava l'ambaixador, fra Ferrer d'Abella, després bisbe de Barcelona; el seu text és reproduït per Heinrich Finke en el primer volum dels seus *Acta Aragonensia*, núm. 262.- J. P. E. [23.309

Katalog der Inkunabeln der Universitätsbibliothek Heidelberg, des Instituts für Geschichte der Medizin und des Staatsarchives Heidelberg. Teile 1/2. Bearbeitet von Armin SCHLÄCHTER und Ludwig RIES, Wisbaden, Harrassowitz Verlag 2009, VI + 1-626 i VI + 627-1234.

En una de les tres institucions esmentades en el títol hi ha exemplar(s) de les següents edicions incunables d'autors nostres: Arnau de Vilanova, *Breviarium practicae medicinae*, Venècia, Otinus de Luna 1497 (194-195); Guidonis de Monte Roquerii, *Manipulus curatorum*, set exemplars d'edicions dels anys 1474, 1478, 1486, 1489, 1498 i 1498, i 1499 (506-509); Raimundi de Sabunda, *Theologia naturalis*, Strassburg 1496 (796); i sancti Vincentii Ferrarii, *Sermones de tempore et de sanctis*, complets en tres volums, edicions dels anys 1488-1489 i 1492 (922).- J. P. E. [23.310

L'ALGUER

Edoardo BARBIERI, *Gli incunaboli de Alghero (con qualche appunto sulla storia delle collezioni librerie in Sardegna)*, dins *Itinera Sarda. Percorso tra i libri del Quattro e Cinquecento in Sardegna*, a cura di Giancarlo PETRELLA, Càller, Cooperativa universitaria editrice cagliaritano (CUEC) 2004, 67-90.

La línia sarda global en aquells moments hauria estat la de rebre les novetats editorials (exactament com en general els béns de comerç) més de Gènova que de Barcelona i d'acord amb aquesta línia predominant, l'autor es fixa en dos manuscrits (BU, 76 i 187) i en quatre dels incunables més antics de la Biblioteca comunale, dos d'impressors venecians i dos de Florència.- J. P. E. [23.311]

ANGLATERRA I ANGLOFONIA

Transformation of Knowledge. Early Manuscripts from the Collection of Lawrence Schoenberg. Edited by Crafton BLACK, London, Paul Holberton Publishing 2006, 160 pp.

La col·lecció privada de manuscrits de Lawrence J. Schoenberg, ubicada a Florida i vinculada a la Universitat de Massachussets, és accessible en "Schoenberg Database of Manuscripts" (LJS i número del manuscrit), s'ha interessat en la intercomunicació entre els manuscrits i llurs resultats pràctics. El LJS 462 és una còpia del *Carmen de algorismo* d'Alexander de Villadei escrita a mitjan segle XIV, amb lletra que segurament és gòtica catalana (40-41); el LJS 225 és el llibre de Michele Zopello, *Litterarum simulationis liber*, dedicat a Calixt III (43-45); el LJS 57 és una antologia astrològica elaborada en hebreu a Catalunya entorn el 1361 per a Pere III: conté un tractat de Jacob ben David ben YomTob, un aplec d'altres quatre texts astrològics i la traducció de l'*Almagest* de Tolomeu (66-67); LJS 198 és còpia del *De simplicibus* d'Arnau de Vilanova, de la segona meitat del XIV (90-91); LJS 236 conté dos tractats [atribuïts] a Arnau de Vilanova, el *Tbesaurus pauperum* i el *Tractatus de proprietatibus aquae vitae*, ultra l'*Ars operativa medica* atribuïda a Ramon Llull; hauria estat copiat a Itàlia en la segona meitat del segle XV (92); el LJS 471 parla de traduccions d'obres mèdiques d'Arnau de Vilanova (94); el LJS 280 és un fragment de les *Decretales abbreviatae* de san Ramon de Penyafort (148); hi ha taula d'antròpoms (158-160).- J. P. E. [23.312]

BANYOLES I PLA DE L'ESTANY

Joan FORT I OLIVELLA, *Qüestions de toponímia del Pla de l'Estany*, dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Banyoles (16 i 17 de juny de 2006)*, Barcelona i Banyoles, IEC i Ajuntament i Consell Comarcal del Pla de l'Estany 2008, 33-42.

Aquestes pàgines proporcionen inventari dels fons documentals antics que contenen topònims, conservats a Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Monestir de Banyoles* (36-37), a Girona, Arxiu Diocesà, *Patrimoni de la Mitra*, *Almoïna del Vestuari*, *Monestir d'Amer* i priorats de *Santa Maria de Cervià*, *El Colllell*, *Santa Maria d'Olives* (37-40); Arxiu de la Catedral (41-42), i Arxiu Històric (41) i de Barcelona, Arxiu de la Biblioteca de Catalunya (41).- J. P. E. [23.313]

BARCELONA

Máximo DIAGO HERNANDO, *Clérigos de origen castellano como embajadores de los reyes de Aragón ante el rey Juan II de Castilla*, dins "Anuario de Estudios Medievales", 40 (2010), 821-844.

Nascudes i ben proveertes a Castella, les dues mullers dels successius reis Trastàmara, Ferran I i Alfons IV, s'hagueren de refiar dels serveis assegurats per ambaixadors destinats a Castella a fi d'administrar i servir-se dels seus béns castellans, extrems que la documentació catalana d'ACA, *Canc., reg.* permet amb l'abundància que demostren aquestes pàgines; destaquen com a metge i persona de confiança els clergues Fernando Díaz de Toledo en relació a Leonor de Albuquerque, 'rica hembra' muller de Ferran, (823-837) i Francisco de Burgos, envers Maria de Castella (837-840) i algun altre (841-843).- J. P. E. [23.314

Glòria LÓPEZ DE LA PLAZA, *Els arxius de la Diputació del General de Catalunya. Un recorregut tècnic pels estils de custòdia i descripció d'un fons històric*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 41-74.

Per la Nova Planta, l'arxiu de la Generalitat de Catalunya deixà de tenir valor administratiu i s'anà convertint en munt de paperassa exposat a i víctima de tota mena de perills. Durant el segle XV, l'arxiu era ubicat en quatre llocs de la Casa de la Diputació: la Sala del Consistori (44), l'escrivania major (45-56), ofici del regent los comptes (57-60) i arxiu del racional (61). El 1821 una Reial Ordre manava de col·locar tot l'Arxiu de l'extingida Generalitat de Catalunya en l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), al qual pertany des de darreries del 1828, i on, ja a finals del segle XIX, es podien constatar els primers resultats de l'atenció que hi reberen i amb el temps fou la secció *Generalitat* del dit Arxiu Reial (ACA) (62-65). Són transcrits en apèndix l'ofici de Pròsper de Bofarull descrivint el 1822 l'estat anguniós en què es trobava l'arxiu de la Generalitat i demanant el seu trasllat a l'ACA (65-67); la resposta ordenà el trasllat (68) i quadre sinòptic dels fons documentals transportats en els successius viatges entre el Palau de la Generalitat i el del Lloctinent (ACA) (69-74).- J. P. E. [23.315

El perfume de la amistad. Correspondencia diplomática árabe en archivos españoles (siglos XIII-XVII), Madrid, Secretaría General Técnica del Ministerio de Cultura 2009, 286 pp.

La secció introductòria conté dos estudis sobre documentació diplomàtica conservada a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA): el d'Alberto Torra Pérez, *Las relaciones diplomáticas entre la Corona de Aragón y los países musulmanes (siglos XIII-XV). La fuentes documentales del Archivo de la Corona de Aragón* (13-50), i el de Mª Luz Rodríguez Olivares, Teresa Marquès Tenllado i Mª Carme Sistach Anguera, *Las cartas árabes del Archivo de la Corona de Aragón se visten de gala* (59-69). I en la secció documental, els *Documentos de la Corona de Aragón (siglos XIII-XV)*, ocupen les pàgines 93-203.- J. P. E. [23.316

Ivan PARISI, *L'ambasciatore Joan Escrivà de Romaní i Ram e il Libro delle Cartas Reales. Nuove fonti per lo studio delle relazioni tra la monarchia di Spagna e il regno di Napoli alla fine del '400*, dins "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XLIX (2003-2004), 189-224.

L'omnipresent secretari de Jaume I, Guillem Escrivà, s'allargà durant segles en els Escrivà de Romaní, ennoblits en el Regne de València amb els títols, entre d'altres, de barons de Patraix i de Beniparrell; foren també marquesos de Monistrol i comtes de Sástag; la documentació de la raguèlia i d'altres títols entrà el 1973 a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Diversos Fons Patrimoniales. Sástag*; les primeres pàgines presenten el conjunt de la documentació

familiar (195-202)-, les cent tretze cartes reials van del 1472 al 1522, cada una de les quals és ací resumida mitjançant petit regest (204-224).- J. P. E. [23.317

Brias B. CATLOS, *The De Reys (1220-1501): the Evolution of a 'Trade-Class' Muslim Family in Kingdom Aragón*, dins "Viator. Medieval and Renaissance Studies", 40/2 (2009), 197-219.

Família de sarraïns arrelada a Osca, però amb relacions amb la casa reial de Jaume II, sobretot amb la reina Blanca d'Anjou i amb el monestir de Sixena, governat per dues abadeses, filles de l'esmentada reina. La principal font d'informació per a reconstruir la trajectòria d'aquella família és l'Arxiu Reial (ACA), *Canc.*, reg. i CRD.- J. P. E. [23.318

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Próspero de Bofarull y Mascaró*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 419-426.

L'Acadèmia tenia en dipòsit un quadre representant Pròsper de Bofarull, propietat de l'Arxiu Reial (ACA), i arribada l'hora de la restitució, el director de l'Arxiu manifestà la gratitud a l'Acadèmia amb un parlament, la part cèntrica del qual era la lletra de l'antic director de l'Arxiu Reial manifestant el seu cessament en el càrrec i assenyalant importants tasques futures (421-425); i així, després d'haver recordat que "desde el origen mismo de la soberanía de los condes de Barcelona en el siglo nono... no cesaron éstos [los victoriosos condes de Barcelona]... de manifestar su voluntad soberana a favor de esta oficina" (423), i a fi d'evitar que l'Arxiu Reial fos "unas minas de oro sin explotar", demanava la publicació de "colecciones diplomáticas", ja que, gràcies a elles, "la Nación tendría un evangelio político" (434).- J. P. E. [23.319

Maria Cinta MAÑÉ I MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 885-1334 (Volum I)*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat 2005, 296 pp.

Maria Cinta MAÑÉ I MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1336-1396 (Volum II)*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat 2007, 396 pp.

Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1396-1440 (Volum III)*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat 2008, 378 pp.

Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1441-1500 (Volum IV)*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat 2009, 310 pp.

Tenim en aquests quatre volums la presentació en regest dels pergamins medievals conservats en l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: entren en la presentació no sols els pergamins relacionats d'alguna manera amb la història de la ciutat o dels seus ciutadans, ans també d'altres, com demostra el fet que el primer és (còpia?) d'aquell amb el qual Jofre el Pelut i la seva muller establien un senyoriu feudal per a llur filla Emma, abadesa de Sant Joan de les Abadeses. La present recopilació té tres característiques positives: la primera és l'abundància de reproduccions fotogràfiques dels documents: en el primer volum, per exemple, el nombre de documents del qual és de 312, les reproduccions arriben a vint-i-set, doncs, prop d'un 10%; la segona és l'amplitud dels resums en regest; la terça és el complement al cos de cada un dels volums en les respectives taules finals d'antropònims i de topònims (I: 249-285; II: 325-384; III: 313-366; i IV: 256-299); afegim-hi, encara, la qualitat de la presentació i l'encert a posar a l'abast dels estudiosos la informació bàsica sobre els pergamins de l'Arxiu de la Ciutat de Barcelona.- J. P. E. [23.320-23.321-23.322-23.323

Víctor MATA I VENTURA, *Els fons documentals de l'arxiu del Col·legi de l'Art Major de la Seda de Barcelona: els Gremis de Velers, Velluters, Perxers i el Col·legi de l'Art Major de la Seda de Barcelona (1533-1999)* (Arxius i documents. Eines de recerca, 3), Barcelona, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació 2007, 592 pp.

El primer centenar de pàgines té caràcter general: així ofereix les llistes dels presidents de les institucions integrades en aquest volum: 1553: (Velers), 1834 (Teixidors de Seda) i 1868 (Art Major de la Seda) (16-22), després de les quals segueixen notes històriques sobre els fons documentals de les entitats gremials relacionades amb la seda a Europa i en el nostre país, on el centre es concentrà a València.. El cos del volum presenta successivament els fons dels gremis de Velers (103-105), de Velluters (206-246), de l'Art Major de la Seda (246-533) i dels Perxers (533-590). En tots quatre casos, les primeres pàgines ofereixen un esquema de la documentació respectiva (103-120, 206-218, 246-276 i 533-547), després del qual segueix la presentació dels documents relatius a la vida col·lectiva (120-188, 219-238, 276-413 i 547-582) i la dels corresponents als de contingut econòmic (188-205, 238-246, 413-521 i 582-590); només l'Arxiu de l'Art Major de la Seda té com una secció pròpia, dedicada a la vida professional, que conserva documents dels anys 1791-1797, procedents d'Oliana (533); els fons antics d'aquest arxiu desaparegueren durant la incautació de l'any 1936, però s'ha conservat la protesta elevada en aquell moment a les autoritats respectives (206, núm. 702); segurament per aquells fets luctuosos només posseeix material posterior a la Guerra Civil; el del Gremi de Perxers, en canvi, pertany als segles de l'Edat Moderna (547-590).- J. P. E. [23.324

Roser TEY I FREIXA, *L'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, font de diversitat*, dins "Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·logia i Nobiliària", 19 (2006), 35-47.

Ultra la riquíssima documentació directament relacionada amb l'Hospital de Barcelona (tant la interna vinculada amb els malalts, metges i servidors, com la més externa sobre les relacions de l'Hospital amb Església i Ciutat i ciutadans de Barcelona i amb els béns de la institució), el dit arxiu també conté documentació, diguem-ne extravagant, la presència i propietat de la qual en aquell fons documental és de difícil justificació; l'autora en dóna algunes mostres, com són actes de baptisme i d'òbit en la secció de *Govern de l'Hospital*, o capítols matrimonials i partides de baptisme, matrimoni i defunció en la secció de *Documents de l'Hospital* (42-47), tots dels segles XVI-XVIII.- J. P. E. [23.325

Anna GUDAYOL, *El fons Torres Amat a la Biblioteca de Catalunya. Històries d'una adquisició*, dins "Misc. Duran", 45-60.

Encara que per la Guerra Civil del 1936-1939 i d'altres dissorts s'haguessin perdut tres quartes parts de la biblioteca primitiva dels Torres Amat (49), en la part salvada hi ha texts del 1797 (54) i documentació de darreries del segle XVIII, com la correspondència amb el metropolità de Tarragona, Francesc Armanyà (55), i d'altra del 1780 (57), i per això pot il·luminar "un gran nombre d'aspectes de la vida quotidiana i del món cultural a la Catalunya del segle XVIII" (58). És transcrit en apèndix un *Informe de Jordi Rubió relatiu a la proposta de compra del Fons Torres Amat* (59-60), tema sobre el qual les presents pàgines informen, i en concret de les gestions fetes entorn els anys 1970.- J. P. E. [23.326

Jaime MOLL, *El inicio del taller de fundición de tipos del convento de los carmelitas de Barcelona*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 285-288.

L'expedient conservat a Madrid, AHN, *Consejos*, lligall 51632, conté informacions diverses sobre les matrius d'impremta dels carmelites de Sant Josep de Barcelona: els haurien arribat per compra feta als dominics i a aquests per herència dels Rafael Figueró, pare i fill, en morir sense descendència; el pas de Figueró fill als dominics podria haver tingut lloc entorn el 1725-1726 en què Figueró havia mort.- J. P. E. [23.327

Immaculada SOCAS BATET, *Catàleg del fons Abadal de la Biblioteca de Catalunya* (Unitat gràfica, 17), Barcelona, Biblioteca de Catalunya 2006 [2007], 320 pp.

Immaculada SOCAS BATET, *Els Abadal, un llinatge de gravadors*. Pròleg de Francesc FONTBONA (Textos i estudis de cultura catalana, 124), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2007, 248 pp.

Hi ha un paral·lelisme intern entre els dos llibres: són estructurats cronològicament, seguint la successió d'hereus de la família Abadal des que entorn el 1630 compareix a Moià En Pere Abadal i Morató i arriba fins al 1813, en què moria Ignasi Abadal i Girifau. El primer títol, catàleg o inventari descriu cada una de les unitats del Fons Abadal, conté tant estampes impresa Moià i a Manresa, com les corresponents planxes de fusta, moltes de les quals són completades per inscripcions, sempre transcrits de cada una de les unitats. Són reproduïdes cada una de les estampes.

L'estudi, tesi doctoral de l'autora, ultra els capítols dedicats a cada un dels Abadals, en té de dedicades al segle d'or de la calcografia catalana, el segle XVIII (33-37) i, sobretot, el capítol segon, dedicat al vocabulari del gravat xilogràfic (44-53). Tots dos llibres tenen pàgines de bibliografia (309-319 i 217-240, respectivament).- J. P. E. [23.328-23.329

Ramón VALDÉS GÁZQUEZ, *Un nuevo códice quevedesco en la Real Academia de Buenas Letras*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 225-237.

L'autor comença ponderant el valor bibliogràfic dels llibres de Guillem Díaz Plaja donats a la biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, pel que fa la bibliografia de la literatura espanyola del segle XVIII ençà i a edicions prínceps. Formava part de la biblioteca donada un ms. del segle XVIII, que conté obres en prosa i en vers de Francisco de Quevedo, desconegut fins ara. N'és descrit el contingut i som informats que es divulgarà per internet íntegrament en reproducció fotogràfica digital. Hi ha bibliografia.- J. de P. [23.330

Pere MOLAS RIBALTA, *La família Portell, del Consell Reial a la Reial Acadèmia*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 263-281.

Amb materials inèdits i bibliografia publicada, l'autor descriu l'evolució històrica de la família Portell, des del Mataró originari, on es mantingueren en el govern de la ciutat durant més d'un segle. Una branca s'establí a Barcelona i donà personatges notables: Antoni Portell, notari i escrivà major de la Batllia General en temps dels virreis francesos (1639-1655), insaculat per a places al Consell de Cent a partir del 1652. Francesc Portell, doctor en quiscun dret, fou consultor jurídic de la Generalitat del 1677 ençà, el 1684 fou jutge de la Reial Audiència, Sala Tercera, on anaven a parar qüestions amb contingut polític. Segueixen els currículums de descendents, un dels quals, Miquel Portell i Font, fou membre de l'Acadèmia.- J. de P. [23.331

Gerard MARÍ I BRULL, Soledad FARNÉS I JULIÀ, *Catàleg dels pergamins del fons "Sant Celoni" de l'Arxiu Històric Provincial de Franciscans de Catalunya*, dins "Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia", 29 (2008), 111-132.

[Cf. "ATCA", XXVI (2007), 950, núm. 20.259]. Les pàgines actuals contenen informació sobre els vint-i-nou pergamins del segle XV, datats entre el 1412 i el 1499, conservats en el fons i arxiu indicats en el títol, que segueixen cronològicament els del primer lliurament; cada pergami és àmpliament resumit i el resum completat amb indicació de les signatures, dels testimonis, del o dels notaris; alguns dels pergamins contenen més d'un document notarial. Ultra Sant Celoni, les parròquies veïnes són alguna vegada esmentades en la ubicació de l'acte notarial.- J. P. E. [23.332]

Jordi RIFÉ I SANTALÓ, *Aproximació al fondo musical del convento de las frailes capuchinas de Sarrià (Barcelona)*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXI (2008), 507-512.

Latència a la música dels caputxins de Catalunya arribà a muntar escola de música a Pompeia; el fons conservat a l'AP del convent de Sarrià consisteix sobretot en el llegat d'En Bernat Calvó Puig i Capdevila, d'uns nou-cents manuscrits musicals, ja fixats i informatitzats, d'entre els quals hi ha una bona quantitat de peces d'autors estrangers i molts pertanyen al segle XVIII (510); hi ha llista d'autors i de gèneres musicals (511-512).- J. P. E. [23.333]

Valentí SERRA DE MANRESA, *Els Pares de l'Església en les antigues biblioteques dels caputxins catalans*, dins "Revista Catalana de Teologia", XXXV (2010), 397-410.

Durant la segona meitat del segle XVIII els convents de caputxins catalans dotaren llurs biblioteques de repertoris bibliogràfics, alguns dels quals, conservats en les biblioteques Universitària de Barcelona i Episcopal de Vic (666-668), ens informen de l'existència tant de còpies medievals d'autors antics com d'edicions humanistes del segle XVI. La segona part de l'article és dedicada a recordar les obres documentades en els dits repertoris.- J. P. E. [23.334]

Maria Rita LO FORTE SCIRPO, *Documenti sulle relazioni tra la Sicilia e l'Aragona (1329-1392)* (Documenti per servire alla storia della Sicilia, vol. XXXV), Palermo, Società Siciliana per la Storia Patria 2006, 304 pp.

En aquestes pàgines són presentats, aplegats i transcrits dos-cents cinquanta-sis documents, escrits en llatí, català i algun en aragonès els anys indicats en el títol, pertanyents als anys posteriors a la mort de Frederic III i anteriors a la presència a l'illa de Martí l'Humà, governant en nom de la reina Maria i del seu marit, Martí el Jove, i conservats a Barcelona, ACA; corresponen als regnats d'Alfons III, de Pere III i de Joan I; [en algun regest, Pere III el Cerimoniós és anomenat 'Pere IV de València', quan per al Regne de València només hi havia hagut un 'Pere' abans del Cerimoniós, Pere el Gran, fill hereu de Jaume I, vencedor el 1285 dels francesos a les Illes Formigues, Girona i Panissars; el Cerimoniós fou el seu besnét, després de Jaume II i d'Alfons III, i per tant és només Pere II de València]. Les pàgines 281-284 tenen reproducció fotogràfica d'altres tantes pàgines, les 287-295, taula d'antropònims i les 297-300, de topònims.- J. P. E. [23.335]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El endeudamiento de la aljama islámica de Zaragoza a fines del siglo XIV*, dins "Aragón en la Edad Media", XIX (2006), 173-180.

La documentació d'ACA, *Canc.*, *reg.*, és col·locada dins el corrent que ja el 1336 per primera vegada recorria al crèdit per a la solució de les dificultats econòmiques d'una aljama, en aquell cas de la de Saragossa, tendència que cresquè i que, malgrat les dificultats que hi posa-

va el rei Pere III el Cerimoniós, portà tant aljames com poblacions cristianes al trencant de la fallida total.- J. P. E. [23.336

Brian A. CATLOS, *Justice served or Justice subverted? Two muslim Women sue a local Mudejar official in Thirteenth-Century Aragon*, dins "Anuario de Estudios Medievales", 39 (2009), 177-202.

Aquell cas judicial de Daroca 1300 és conegut pel procés conservat a Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Processos en quart, 1300M*, discussió entre sarraïns davant el batlle reial de Daroca (180-184), que permet d'endevinar com eren aprofitades les tensions internes de les aljames sarraïnes per les autoritats cristianes, en connivència amb els prohoms musulmans (184-189), i la consegüent subversió de la justícia.- J. P. E. [23.337

CATALUNYA

José Carlos MARTÍN, *Códices bibliográficos latinos de origen hispánico de los siglos IX-XIV*, dins "Analecta Bollandiana", 127 (2009), 299-385.

Les pàgines 340-351 són dedicades a còdexs procedents de Catalunya, aplegats per segles del IX al XV; dins cada segle, van separats els existents i els desapareguts; s'hi ha esmunyit alguna falta, com la de col·locar a Lleida l'antic monestir de la Portella, de la comarca del Berguedà (350).- J. P. E. [23.338

Els fons de protocols de Catalunya. Estat actual i proposta de sistematització. Coordinador: Laureà PAGAROLAS I SABATÉ; autors: Lluïsa CASAS I LOSCOS, Albert CURTO I HOMEDES, Antoni MAYANS I PLUJÀ, Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, Ramon PLANES I ALBETS, Barcelona, Associació d'Arxivers de Catalunya 2005, 312 pp.

Fora del pròleg, signat per Joan Boadas i Raset, president de l'associació editora (7-9), cap de les altres parts del volum no és vinculada a un autor particular i per tant la seva totalitat es deu haver de considerar d'autoria col·lectiva. Hi trobem un resum de les vicissituds per les quals ha passat tant la legislació de l'Estat Espanyol com la de la Generalitat de Catalunya des del 1980 quant a la conservació dels arxius notariais (15-58). Segueix la secció bàsica, intitolada *Els fons de protocols notariais en l'actualitat*, on, diferenciats per les quatre províncies, trobem indicació d'allò que posseeix cada un dels arxius de les capitals de districte (59-239); allò que fa particularment interessant aquesta informació, rau en el fet que, en cada cas, són també indicats els manuals d'altres arxius del mateix lloc o d'altres procedències (p. e., a Barcelona, ultra la informació sobre l'AHPB, tenim tot seguit la dels arxius Reial, de la Catedral, del Bisbat, de l'AHCB, de la BC, de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, de les Puelles i de Pedralbes; i després la de volums de fora Barcelona conservats en l'AHPB: de Sabadell, Vilafranca del Penedès, Episcopal de Vic, Perpinyà, Cervera, Olot, Girona, Puigcerdà i Arenys de Mar: 76-77). Possiblement a fi d'evitar una dispersió com la que acabem de conèixer, pràcticament repetida en cada districte notarial, els autors propugnen que els fons esparsos "han de retornar, al més aviat possible, al centre d'arxiu comarcal o local que els correspongui", perquè així "es reunificaran fons documentals avui partits de manera incongruent" (255 [seria interessant, com a pas previ, d'establir la llista de poblacions que tenen volums notariais arxivats fora de la pròpia demarcació]). Trobem al final la *Demarcació notarial vigent* (1994). *Districtes notariais i municipis* (271-279) i la *Bibliografia* (280-308).- J. P. E. [23.339

Valentí SERRA DE MANRESA, *Aproximació als continguts bibliogràfics de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya i Mallorca*, dins "Analecta Sacra Tarraconensia", 81 (2008), 81-167.

Les presents pàgines són resultat del buidatge sistemàtic dels catàlegs de les antigues biblioteques dels convents caputxins de la província caputxina tarraconense abans de l'exclaustració del 1835 (167), que permeten de conèixer els autors més importants que ells tenien més a l'abast de la mà i que per tant devien influir en la formació de llur pensament. Les pàgines inicials indiquen els exemplars de les antigues biblioteques que s'han salvat en les actuals, sobretot en la del Convent de Sarrià (84-90). Tot seguit, el cos de l'article, de forma diacrònica, repassa la riquesa d'obres dels autors més característic, sobretot des d'un punt de vista franciscà, de cada època històrica, des dels estudis bíblics, passant pels Pares de l'Església, els teòlegs medievals, entre els quals destaca sant Bonaventura de Bagnoregio, els humanistes del Renaixement, i els grans noms de la Contrareforma, tant en pensament com en vida espiritual, sense oblidar la història ni els grans escriptors literaris. Són particularment esmentats Ramon Llull (101), els juristes catalans del Barroc (113) i Francesc Eiximenis (131).- J. P. E. [23.340

Josep M. GREGORI I CIFRÉ, *El inventario de los fondos musicales eclesiásticos de Catalunya, un proyecto en marcha desde la Universitat Autònoma de Barcelona*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXI (2008), 483-497.

El projecte de posar en marxa l'inventari dels fons musicals conservats en arxius de Catalunya s'encetà amb el fons Bernat Calvó Puig de l'APCaputxins de Catalunya, en el convent de Sarrià i s'ha anat estenent als arxius musicals del Sant Esperit de Terrassa, de la Mercè (a la BEpiscopal del Seminari de Barcelona, i al del mateix Seminari), al de Sant Feliu de Girona (a l'ADG, que també conserva el de Santa Pau dels Arcs, el de Vilabertran i el de Sant Esteve d'Olot), al de la Selva del Camp (a l'AHA de Tarragona, que també posseeix el fons d'En Joaquim Rial), al de Santa Maria de Mataró, al de la Catedral de Lleida, al de Santa Maria de Castelló d'Empúries, al Priorat de Sant Pere de Reus, al de la Seu de Girona, al de Santa Maria del Pi de Barcelona i al de Sant Bartomeu de Sòller (Mallorca). L'elaboració de l'inventari utilitza les fitxes ací transcrites, que també demanen l'incipit literari de la peça (489-490); totes les dades són informatitzades en bases de dades. Hom preveu l'edició de l'inventari.- J. P. E. [23.341

CIUTAT DEL VATICÀ

Die Register Innocenz' III. 11. Band. 11 Pontificatsjahr 1208-1209. Texte und Indices. Bearbeitet von Othmar HAGENEDER und Andrea SOMMERLECHNER gemeinsam mit Christoph EGGER, Reiner MARENER, Reinhard SELINGER und Herwig WEIGL (Österreichische Akademie der Wissenschaften und Institut für Österreichische Geschichtsforschung. Quellen. 11 Band), Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2010, XCII, 536 pp. i 8 pàgines de làmines.

Són ací publicades les lletres papals adreçades al rei Pere I, el Catòlic, i a d'altres membres de la família reial (4-6); la lletra al metropolità de Tarragona i bisbes de la província eclesiàstica, que conté la professió de fe i d'acceptació de la disciplina jurídica de l'Església catòlica per part dels Pobres Catòlics (312-316) i dues lletres complementàries al responsable d'aquest grup, Duran d'Osca (316-317).- J. P. E. [23.342

Patrick ZUTSHI, *Unpublished Fragments of the Registers of Commun Letters of Pope Urban VI (1378)*, dins *Kurie and Region. Festschrift für Brigitte Schwarz zum 65. Geburtstag*. Herausgegeben von Brigitte FLUGG, Michael MATTHEUS und Andreas REHBERG (Geschichtliche Landeskunde, 59), Stuttgart 2005, 41-61.

Entre les lletres fins ara no publicades hi ha la del 18 d'abril 1378, en què Urbà VI encarrega a l'abat de S. Cugat del Vallès de completar una concessió només signada abans de morir per Gregori XI a favor d'un matrimoni del bisbat de Girona (59-60); és de l'ASV, *Reg. Aven.*, 182.- J. P. E. [23.343]

Jeannine FOHLEN, *La bibliothèque du Pape Eugène IV (1431-1447). Contribution à l'histoire du fonds Vatican Latin* (Studi e Documenti sulla formazione della Biblioteca Apostolica Vaticana, VI. Studi e testi, 452), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 2008, 490 pp. i 12 de fotografies.

La biblioteca d'aquell papa conté els següents llibres d'autors nostres: Ermengol Blasi, traducció del *Colliget* d'Averrois (V.l., 2432) i dels *Cantica* d'Avicenna (V.l., 2439); Arnaldi de Villanova, *Epistola de dosibus medicinarum* (V.l., 2388) i traducció del *De viribus cordis* d'Avicenna (V.l., 2417); Benet XIII, *De potestate pape et concilii* (V.l., 4124); Guiu Terrena, *Summa de heresibus* (p. 429); Guillelmus Redonensis, *Apparatus in Summam Raimundi de Pennaforte* (V.l., 4245); Petrus Ilerdensis, *Breviarium Iuris Canonici* (V.l., 2891); Pontius de Ilerda, *Summula de reprobatione instrumentorum* (V.l., 2343); *Processus contra Petrum de Luna* (V. l., 1335); Ramon de Penyafort, *Summa de penitentia* (V.l., 1176; 2708); *Summa de matrimonio* (V.l., 2708); Iohannes de Fonte, *Conclusiones ex libris Sententiarum* (V.l., 687).- J. P. E. [23.344]

Marcello MOSCONE, *In uno libro fideliter conscribatis. I conti di Miquel Isalguer, collettore apostolico in Sicilia al tempo di Callisto III*, dins *Dall'Archivio Segreto Vaticano. Miscellanea di testi, saggi e inventari* (Collectanea Archivi Vaticani, 62), Città del Vaticano, Archivio Segreto Vaticano 2007, 305-386.

Aquells comptes es troben a Roma, Archivio di Stato, Camerale, 2. Collettorie, 1195/3C; presentat el registre (305-306), ho és el seu responsable, Miquel Isalguer, abat de Sant Joan de les Abadesses, implicat en la guerra civil catalana de 1462-1472, on es passà al partit del rei (307-308). El 1355, havia estat nomenat per Calixt III col·lector del delme per a la croada de Constantinoble (307-310). Les pàgines 312-323 analitzen les característiques tècniques del registre, tant en la composició de les pàgines com en la paleografia de la lletra cursiva semigòtica (316). Retornat a Sant Joan de les Abadesses, elaborà l'*Inventarium cartularum Abbatiae* i descriví en el *Llibre de canelars* els prop de 1.600 pergamins del fons actiu del monestir (308). Una de les darreres operacions consignades en el registre cameral fa constar les 200 unces d'or, donades per Pius II al Príncep de Viana per al seu viatge de retorn a Catalunya (324). Les pàgines 327-383 transcriuen anotacions comptables, on figuren catalans; les 368-377 contenen els deutes seus a la cambra i els de la cambra a ell.- J. P. E. [23.345]

Librorum Latinorum Bibliothecae Vaticanae Index a Nicolao de Maiorani compositus et Fausto Sabeo collatus anno MDXXXIII, curantibus Assunta di SANTE – Antonio MANFREDI (Studi e Testi, 457), Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 2009,

Són d'autors nostres els llibres següents: *Apostrophe ad summum Pontificem* (el de Ramon Llull?) (15/105); Guido Terreni, episcopus Maioricensis, postea Elnensis, *Super Decreto* (38/323); Petrus Thomae, *De conceptu virginali* (33/272); *Super Primo Sententiarum* (187/1548); *Privilegia civitatis Regni Valentiae* (250/2122); Raimundi de Pennaforte, *Summa, Summa de casibus*, sis exemplars (450); Raimundi Lulli, *Compendium artis demonstrativae, Tabula generalis: Pro-*

verbia; Tractatus de scientia diuina (450); Iohannis Serra, *Controversia trium animae potentiarum* (100/905).- J. P. E. [23.346]

Joan BELLAVISTA I RAMON, *Fent camí des de l'Ametlla. Fets i Gent*, L'Ametlla del Vallès, Ajuntament 2004, 464 pp.

En aquest recull d'escrits, n'hi són aplegats dos, que tenen per objecte sengles manuscrits de la Biblioteca Apostòlica Vaticana: s'intitulen: *La casa dels templers de Palau del Vallès i el manuscrit de la Biblioteca Vaticana, Vat. Lat. 3547* (233-236), d'origen català, més encara de la comarca del Vallès per la casa dels Templers; i *Vatic. Lat., 5729*, és a dir la cèlebre *Bíblia de Ripoll*, de la qual es fixa en la miniatura que representa el naixement de Jesús a Betlem. [Sigui aquesta breu nota en memòria enyorada de l'amic, darrerament traspasat].- J. P. E. [23.347]

Benjamin RICHLER, *Hebrew Manuscripts in the Vatican Library, Catalogue. Compiled by the Staff of the of Microfilmed Hebrew Manuscripts, Jewish National and University Library, Jerusalem. Paleographical and Codicological Descriptions*, Malachi BEIT-ARIÉ, Nurit PASTERNAK (Studi e Testi, 438), Città del Vaticano, BAV 2008, XXX i 630 pp.

Ja des del començament trobem referències al nostre tema, com, p. e., que l'actual Vat. Ebr. 26 fou comprat a València per a Ambrogio Traversari pel seu germà Leonardo (17), o els fragments textuais d'autors jueus catalans com Abraham ibn Ezra (24); en el Vat. Ebr. 36, en relació amb l'Urb. Ebr. 44, són esmentats Isaac ha-Levi Girondi, Moses b. Nahman i Nissim b. Reuben Girondi (627). El Ross. 359 conté una *Massora segons el ritus de Catalunya per als dies sants* (571-572), farcida d'autors nostres.- J. P. E. [23.348]

CONCA DE BARBERÀ

Josep M. PORTA I BALANYÀ, *La destrucció dels arxius durant la Guerra del Francès a la Conca de Barberà*, dins Josep M. T. GRAU I PUJOL et alii, *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)* (Col·lecció Monografies, XIV), Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2010, 93-118.

Les pàgines inicials recorden que els arxius han pagat sempre una gran part de les malifetes de les guerres, cosa demostrada a la Conca de Barberà, tant en la Guerra dels Segadors i en la de Successió, com en la del Francès (83-98). Tot seguit l'autor ressegueix poble per poble les pèrdues sofertes pels arxius parroquials de Biure, Blancafort, l'Espluga de Francolí, la Guàrdia dels Prats, Montargull, Montblanc, Montbrió de la Marca, Les Piles, Pira, Pontils, Prenafeta, Sarral, Savallà del Comtat, Segura, Vallespinosa, Vilaverd i Vimbodí (101-103); segueix la secció dedicada als arxius notariais de Montblanc, l'Espluga de Francolí, Sarral i Santa Coloma de Queralt (106-109); i clou amb les pèrdues dels municipals de Blancafort, Conesa, l'Espluga de Francolí, Montblanc, Pira, Rocafort de Queralt, Santa Coloma de Queralt, Savallà del Comtat, Senan, Solivella, Vilaverd i Vimbodí (109-113).- J. P. E. [23.349]

DOSRIUS I CANYAMARS

Agustí GUINART i ALFONSO, *Els arxius parroquials de Dosrius i Canyamars*, dins "Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària", 20-21 (2007-2008), 251-254.

Agustí GUINART i ALFONSO, *Relació dels cognoms de la parròquia de Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius i de Sant Esteve de Canyamars (Maresme)*, dins "Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària", 20-21 (2007-2008), 199-214.

Parròquia única fins al 1868, i amb sèries de registres parroquials pràcticament completes, ací l'autor presenta en quadre sinòptic cada un dels registres de cada una de les sèries: deu volums de baptismes, set de matrimonis i set d'òbits de Dosrius i Canyamars (253); i sis de baptismes, un de matrimonis i dos d'òbits de Canyamars.

La sèrie de registres de baptisme, del 1559 ençà, és objecte d'aquestes pàgines, buidatge dels cognoms, completat amb indicació de l'any en què el cognom és documentat, i de la població de procedència del pare.- J. P. E. [23.350]

ESPANYA

Ana SANZ DE BREMOND MAYÀNS, *Aproximación al estudio del franciscanismo en la Corona de Aragón. Los documentos del Archivo Histórico Nacional (siglos XV-XIX)*, dins "Cuadernos de Historia Moderna", 32 (2007), 137-158.

L'AHN, ubicat a Madrid, nasqué amb la finalitat d'aplegar de forma centralitzada la documentació que havia restat sense arxiu després de la desamortització del 1835 (139); resumida la història franciscana de la Corona catalanoaragonesa (140-142), l'autora presenta quadre sinòptic de la documentació procedent de cada un dels convents, tant femenins com masculins, d'Aragó, de Catalunya, de Mallorca i de València (que és la més ben representada: 143-145) i dedica una breu explicació als documents fundacionals o equivalents (146-147), a la de tema jurídic (148), econòmic (149: en particular als llibres de comptes: 150-155), administratiu (156-157), i a la privada (on no manquen plets: 157-158); destaca la documentació econòmica.- J. P. E. [23.351]

Juan Antonio YEVES, *Manuscritos españoles de la biblioteca Lázaro Galdiano*. (Tomo I-Tomo II). Madrid, Ollero & Ramos, Editores – Fundación Lázaro Galdiano 1998, 540 i 541-1054 pp. i 34 làmines.

La dita biblioteca conté els següents manuscrits que han d'ésser indicats ací: ms. 64. Tomàs Cerdà(n) de Tallada, *Veriloquium. Fundado en las reglas de Estado: Enderezado a la conservación de la autoridad y grandesa de la magestad del catolico... Phelipe 3 de Castilla y 2 de Aragon...* (137-138). Ms. 88. *Respuesta de varios señores obispos... para ayuda de la construcción de un templo católico en Prusia. 1748* (171-173: respostes de bisbes o de capítols: de bisbes de Tortosa, Girona, Sogorb, Mallorca, Solsona; de capítols de Mallorca, Sogorb, Girona, Barcelona). Ms. 151, ff. 8-83: Còpia del *Tirant lo Blanc*, transcripció de l'exemplar existent a la Sapienza de Roma: 234). Ms. 158, ff. 231-250: Pere de Pons, *In funere Ferdinandi VI... oratio*, Barcelona, Joan Nadal 1760 (241). Ms. 190. *Ordenaciones de Pedro IV {i successors} traducidas al castellano por Miguel Clemente, XVII/2* (277-278). Ms. 201, ff. 169-202: Documents de la Inquisició de València (292). Ms. 211 i 212. Francesc Pérez Bayer, *Diario histórico de la Reforma de los seis Colegios Mayores i del mateix, Por la libertad de la literatura española* (302-309). Ms. 232. *Notas sobre espaderos y cuchilleros de València*, 320. Ms. 295. Buenaventura Hernández Sanahuja, *Descripción histórico*

monumental del Real Monasterio de Santas Creus (415-416). En el segon volum trobem: Ms. 366, ff. 2-23: *Carta del emperador Carlos V a su hijo Felipe 2º... escrita en Palamós en 6 de Mayo de 1543* (542-543). Ms. 392, José Antonio Puig de Arens, *Arte de navegar* (563-566). Ms. 421, *Libro segundo de la Crónica de la Inclita y coronada Ciudad de Valencia...* 1564 (610-611). Ms. 448, Buenaventura Hernández Sanahuja, *Noticia del estado actual de los monumentos del ex-monasterio de Poblet*, 1862 (649-650).- Ms. 456, *Papeles y cartas de Francisco de la Torre y Sevil* (659-665).- Ms. 464, Bartolomé Ribelles, *Memorias histórico-críticas. De las antiguas cortes del Reyno de Valencia* (677). Ms. 515, Pere III, *Ceremonial de la consagración y coronación de los reyes de Aragón* (781-782). Ms. 599, Francisco Casiano de Silva, *España dividida por sus reinos*, del 1704, on hi ha mapes del Principat de Catalunya i del Regne de València (826-827). En la pàgina 835 comencen les taules dels autors per ordre alfabètic.- J. P. E. [23.352

José REMESAL, Antonio AGUILERA, Lluís PONS, *Comisión de antigüedades de la Real Academia de la Historia. Cataluña. Catálogo e índices*, Madrid, Real Academia de la Historia 2000, 352 pp.

José Antonio JIMÉNEZ, Alfredo MEDEROS, *Comisión de Antigüedades de la Real Academia de la Historia. Baleares, Canarias, Ceuta y Melilla. Extranjero. Catálogo e índices*, Madrid, Real Academia de la Historia, 2001, 268 pp.

Gloria MORA y Trinidad TORTOSA, Mª Ángeles GÓMEZ, *Comisión de Antigüedades de la Real Academia de la Historia. Valencia. Murcia. Catálogo e índices*, Madrid, Real Academia de la Historia 2001, 232 pp.

La RAH, tant com n'ha tingut coneixement, s'ha preocupat durant els darrers segles (els de la seva existència) de la conservació del patrimoni antic de l'Estat Espanyol, també a l'estranger. Els tres volums tenen el comú denominador de presentar en les pàgines inicials un resum de l'actuació de la dita acadèmia en i a favor de la zona geogràfica, a la qual cada volum és dedicat, i en el cos del volum el regest de cada un dels documents emanats de la dita institució en compliment de les seves obligacions; alguns dels documents esmentats i ací regestats són del segle XVIII i tots fan referència a herència antiga de cada una de les zones (Catalunya, Balears, València i fins i tot estranger); bon nombre d'aquests documents s'ocupen de la conservació de textos antics, començant per inscripcions escrites en alfabet desconeguts; algunes de les dites antiguitats són transcrits i de vegades fotografiades; com a mostra de l'estranger, trobem en el darrer dels volums la informació donada des d'Edinburg sobre el record persistent a Escòcia del fet que Benet XIII afavorí amb els seus documents la universitat de Saint Andrews de Glasgow (223-224).- J. P. E. [23.353-23.354-23.355

FRANÇA I FRANCOFONIA

María Teresa ORTEGA MONASTERIO, *Apéndices masoréticos en manuscritos bíblicos españoles*, dins "Sefarad", 68 (2008), 343-368.

Cinc d'aquests apèndixs masorètics són ara a París, BN, Hébr.; un d'ells, l'Hébr. 30, seria de procedència catalana, copiat el 1357 (345: reproducció fotogràfica d'una pàgina, 367/14); són descrites les característiques bàsiques d'una pàgina, amb el detall de la cistelleteta, en què hauria estat salvat Moïses, dibuixada en el f. 27v, entre els llibres del Gènesi i de l'Èxode (366).- J. P. E. [23.356

Romain JUROT, *Catalogue des manuscrits médiévaux de la bibliothèque cantonale et universitaire de Fribourg*, Dietikon-Zurich, Urs Graf Verlag 2006, 352 pp.

El ms. L 161, ff. 193-195 conté còpia de l'*Ars operativa medica*; i en el f. 195, del *Liber de lapide philosophorum*, ambdós atribuïts a Ramon Llull, copiats el 1448; el ms. 277, al costat de la part manuscrita hi ha relligat un exemplar de *De phlebotomia*, amb íncipit "Fleubotomia est evacuatio..." qui sap si d'Arnau de Vilanova, enquadrant amb un exemplar incunable del *De virtutibus benedictae quercus*, atribuït a l'autor acabat d'esmentar i publicat a Memmingen, Albrecht Kunne 1496.- J. P. E. [23.357]

LA GARROTXA

Miquel PUIG, *Llibres i biblioteques d'Olot*, dins "Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca", 20 (2009), 127-211

Els inventaris olotins 'post mortem' selectivament buidats permeten d'"entrar pel darrere en l'esfera de la vida privada" (129). Els inventaris consultats han estat dos-cents quaranta-tres i van del 1703 al 1807, havent estat més analitzats els de la segona meitat del segle XVIII. L'autor presenta successivament les nou biblioteques dels juristes, amb d'altres de relacionats amb el dret i la notaria; segueixen les de dos metges, les d'apotecaris i cirurgians, les de quatre famílies notables i les de funcionaris. Arriben tot seguit les biblioteques d'eclesiàstics, de la parròquia, de convents i clergues particulars. Per acabar vénen els inventaris dels adroguers, botiguers, comerciant i negociants, fabricants, menestrals, gent d'oficis, pagesos i jornalers. Les llibreries més grans són les de gent de carrera o benestant. Són publicats en apèndix els inventaris de llibres de Francesc Masmitjà (1762), de Pere Santaló Martí (1769) i de Joan Vayreda Figarola i Collferrer.- J. de P. [23.358]

GIRONA

Enric MIRAMBELL, *Llibres contra la pols. La biblioteca pública de Girona en la primera meitat del segle XX*, dins "Revista de Girona", núm. 249 (juliol-agost 2008), 34-37.

L'autor, director de la Biblioteca Pública de Girona fins a la seva jubilació, recorda en aquestes pàgines les dificultats que per subsistir mínimament, hagué de superar la dita biblioteca des del moment de la seva creació el 1835 a base dels "fons antics procedents de la desamortització", uns cinc-mil volums, dificultats que anaven des de l'espai, cada vegada més esquifit, fins al material, cada vegada més escàs i pendent de si es trencava una pota d'una cadira, i a la normalment cada any més gasiva entrada de nous llibres, fins que el 1951, per acord entre el Ministerio de Educación i la Diputació Provincial de Girona, es féu el primer pas de trasllat de la Biblioteca Pública a l'edifici de l'Hospici, acord que Josep Pla, qualificaria de 'miracle'.- J. P. E. [23.359]

Teresa GARCÍA PANADÈS, *El fons de la biblioteca pública de Girona*, dins "Revista de Girona", núm. 254 (maig-juny 2009), 68-71.

Nascuda bàsicament dels fons de la desamortització del 1835, amb els actuals més de 47.000 títols, 4.500 dels quals corresponen al fons antic de monografies, procedents de la Desamortització; en els darrers temps ha posada una particular condició a enriquir-se de fons locals, tant de Girona com de les comarques gironines, on no manca un primer títol periòdic, la *Gazeta de Gerona*, del 1793; darrerament s'ha encetat una secció de música, amb partitures del segle

XVIII. Els fons antics pugen a 784 unitats i ara són accessibles a través del Catàleg Col·lectiu.
- J. P. E. [23.360]

Marià BAIG I ALEU, *Els pergamins del santuari del Mont*, dins "Miscel·lània Josep M. Marquès i Planagumà", Girona 2010, 91-102.

El 1984, Xavier Xuclà descobrí, segons aleshores es digué, una vuitantena de pergamins en un armari del santuari del Mont; immediatament dipositats a l'ADG, Josep M. Marquès els posà en relació amb Francesc Montsalvatge, que hauria detectat uns dos-cents pergamins "en un santuario de los Pirineos orientales, cuyo nombre no revelo por no estar autorizado para ello". Ja abans, Dom Amand Séquestra i Pere Vayreda i Olivas s'havien referit a trasllats que, amb motiu de les guerres napoleòniques i la desamortització del 1835 havia organitzat el darrer abat de Sant Pere de Besalú, Melcior de Rocabruna i de Taberner. Relíquies i altres objectes de culte foren amagats a Sant Llorenç de Sous i al santuari del Mont i la troballa dels pergamins confirmava que també ho havien estat els pergamins de l'arxiu. Per què Montsalvatge va callar? Perquè al seu temps d'aquells pergamins encara se n'hauria pogut apoderar la delegació d'Hisenda de Girona, que retenia els altres fons monacals de la Desamortització.
- J. de P. [23.361]

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ (†), Jaume de PUIG I OLIVER, Albert SERRAT I TORRENT, *Regest del protocol del notari de la cúria diocesana de Girona, Pere Capmany (anys 1313-1367)*, dins "Arxiu de Textos Catalana Antics", XXVIII (2009), 265-453.

Els autors recorden la tasca de publicació de documents gironins duta a terme els darrers anys, on, entre d'altres, destaca el tema del delme. Els treballs han permès de conèixer com s'estructurava la feina de sistematitzar la documentació episcopal i com es va transformant l'arxiu al tombant dels segles XIII i XIV, amb dades sobre la feina dels notaris episcopals, entre els quals Pere Capmany agafa relleu notable en l'orientació i organització de les oficines documentals del bisbat. El protocol dels delmes, de Pere Capmany, és l'anella que lliga les escriptures dels delmes contingudes en els cartorals episcopals amb el gran recull que el 1362 posarà en marxa el bisbe Berenguer de Cruïlles i constituirà el *Llibre verd* dels fons de l'ADG. És descrit el volum i són publicats 441 registres del mateix, datats entre el 1313 i el 1367, la majoria documents de reconeixement de delmes.- J. de P. [23.362]

Jaume PINYOL, Albert BOSCH, *Reseña sobre las partituras de los maestros de capilla de la catedral de Girona en el siglo XVIII*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXI (2008), 391-402.

Les primeres pàgines informen de l'existència d'una setantena de llibres de cor de l'ACG i de la capella de música, els estatuts de la qual foren renovats tres vegades durant els segles XVII i XVIII, els anys 1682, 1725 i 1735. Els autors concentren la seva atenció en les partitures pròpies i anònimes dels mestres de capella entre el 1690 i el 1815/1820, que pugen a onze mil quatre-cents quaranta-tres (393-394), ens informen de detalls tècnics de còpia de les partitures, les reparteixen en litúrgiques i paralitúrgiques, amb mostra del text de nades (399); els textos d'aquesta música dels mestres és en llatí, castellà, predominant, i català a partir de darreries del segle XVIII, començant amb uns *Goigs a sant Tomàs {d'Aquino?}*. La darrera pàgina és dedicada a les intervencions d'un escolà, En Ramon Pasalisa, contemporani de la invasió francesa (402).- J. P. E. [23.363]

Paul FREEDMAN, Flocel SABATER, *Jaume Caresmar i les fonts històriques de l'Església catalana*, dins "Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", LI (2007-2008), 13-38.

Els autors assenyalen una panoràmica fosca pel que fa a la conservació i al coneixement d'arxius monàstics i afirmen que l'ADG posseeix registres monàstics, que esperen ésser desempaquetats des del 1835. Tant de bo fos veritat, però no ho és i es pot comprovar en la publicació de Josep M. Marquès, *Arxiu Diocesà de Girona. Guia-Inventari*, Girona 1998, 108-127, on consta, detallada, la documentació aplegada dins l'ADG i a disposició dels investigadors, referent als monestirs d'Amer, Roses, Banyoles, Bell-lloc de Peralada, Sant Salvador de Breda, Cervià, Sant Daniel, Sant Feliu de Guíxols, Sant Miquel de Fluvià, Sant Tomàs de Fluvià, Sant Pere de Galligants, Santa Maria de Cadins, Col·legiata de Santa Maria de Besalú, Col·legiata de Santa Maria de Vilabertran, convents de les Caputxines, de Framenors, dels Dominicans i del Carme de Girona, comunitats de capellans de Sant Vicenç de Besalú i de Castelló d'Empúries, priorats de Santa Maria de Lladó i de Jonqueres, de Maià de Montcal, mercedaris de Castelló d'Empúries, servites d'Empúries i santuari del Collell; i encara documentació referent a diverses confraries. La notícia que donen tot passant sobre la desaparició dels fons literaris i arxivístics de Sant Domènec de Girona tampoc no és del tot certa; una part, certament petita, anà a parar a l'Arxiu Municipal de Girona, dins un fons de documentació eclesiàstica salvat de la Desamortització; i dels onze volums manuscrits de l'obra completa de Nicolau Eimeric, dipositada en aquell convent, se'n conserva un volum a la Biblioteca March de Palma de Mallorca, donat a conèixer per J. Perarnau i Espelt dins "Revista Catalana de Teologia", IV (1979), 79-100, i nou volums a la Biblioteca Capitular i Colombina de Sevilla, donats a conèixer per Jaume de Puig, dins "ATCA", 17 (1998), 295-378, a part dels volums autògrafs d'Eimeric conservats a la Biblioteca de Catalunya.- J. de P. [23.364

ITÀLIA

Concepción VILLANUEVA MORTE, *La presencia de valencianos y aragoneses en la documentación notarial Cagliaritana del siglo XV*, dins "Anuario de Estudios Medievales", 38 (2008), 27-63.

Pàgines basades en l'AS de Càller, *Atti notarili sciolti*, datats entre el 1430 i el 1511, i en l'ACol·legi del Patriarca, *Protocoli*, datats entre el 1449 i el 1477 (58 i 30-36); llista de sards i valencians documentats (59-63); són explicitades les relacions entre mercaders valencians i els seus representants sards (36-42), també les principals mercaderies comercialitzades (42-46). Presència de la dona en els diversos camps de la vida, tant en el dels negocis, com en la família per matrimoni i deixes testamentàries, també entre els jueus (47-50). Les darreres pàgines contempnen el cas particular de la relació entre Mallorca i Sardenya (54-54) [malgrat d'ésser exclosos del títol és constant l'atenció a catalans: 37, 40, 46, 47, 50, 52 i 54].- J. P. E. [23.365

Costanzo CARGNONI, *Libri e biblioteche dei Capuccini della provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI*, dins "Collectanea Franciscana", 77 (2007), 63-151.

L'any 1600, la Cúria Romana i concretament la Congregació de l'Índex manà de fer una enquesta a les biblioteques dels convents; el resultat es conserva a Roma, Archivio Generale dei Cappuccini, ms. AB 214, sota el títol d'*Index omnium librorum Fratrum Capuccinorum Provinciae Syracusarum, tum communium tum particularium*, on els llibres són ordenats per nom alfabètic dels autors o de les matèries i, doncs, un mateix llibre es pot trobar dues vegades, com per exemple l'*Spill de vida religiosa / Specchio di vida religiosa*, que també es troba com a *Desitjós / Desiderosus* (69; cf. 96: imitació del *Blanquerna*); la suma total, pertanyent a vint-i-quatre convents (71-78), puja a 3385 (70); tres havien estat impresos de Barcelona, un a València; el nostre autor

més representat fou s. Vicent Ferrer amb vint-i-vuit edicions (82); són quinze les edicions del *Commentum in Psalmos* de Jaume Peres de València, tretze les del *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (87), deu les *Flores theologicarum quaestionum* de Josep Anglès (cf. 124 i 128), vuit Jeroni Lloret amb la *Sylva allegoriarum totius Sacrae Scripturae* (i 117, 126, 128, 130), set les de Joan Lluís Vives (90); quatre de Benet Perera; tres d'Antoni Andreu (94), dos del montserriatí Alfonso de Burgos (97); un de Dídac Pérez de Valdivia (cf. 102, 130), de s. Francesc de Borja (100); Jeroni Pau (108), Nicolau Eimeric (109). Hi ha llista dels incunables (143-151).
- J. P. E. [23.366]

Mauro MEI, Feliciano PAOLI, *La libreria di Francisco Maria II della Rovere a Casteldurante. Da collezione ducale a biblioteca della città*. Introduzione di Alfredo SERRAI. Comune di Urbania 2008, 350 pp.

La biblioteca, ara comunal, posseeix un exemplar de Gonzalo de Illescas, *Segunda parte de la Historia Pontifical y Catholica...*, impresa a Barcelona per Jaume Cortey el 1606 (250-252: portada).- J. P. E. [23.367]

Micaela PROCACCIA, *L'Arca perduta. I manoscritti della Comunità Ebraica di Roma*, dins "Roma nel Rinascimento", 2006, 143-149.

Les presents pàgines informen que el metge Mosè (Mosah Yehiel) Ascarelli, rau de la Scola Catalana-Aragonesa de Roma, deixà la seva biblioteca a la Universitat Israelítica de la dita ciutat el 1901 (147) [és una notícia d'aquella Scola, que s'havia conservat des del final del segle XV i que, doncs, podia contenir documentació dels segles XV-XVIII].- J. P. E. [23.368]

I manoscritti datati della Biblioteca Medicea Laurenziana di Firenze. Plutei 12-24, a cura di Teresa DE ROBERTIS, Cintia DI DEO, Michelangiola MARCHIATO, con il contributo di Ida Giovanna RAO (Manoscritti datati d'Italia, 19), Florència, SISMEL-Edizioni del Galluzzo 2008, 132 pp. i 114 làmines.

El ms. Pluteo 21.18, conserva la còpia de les *Sententiae* de Taxó de Saragossa i de la *Lletra* de Quirze de Barcelona a l'autor acabat d'esmentar; la còpia ara de Florència és de l'alemany Iacobus Iohannis, datada el primer d'abril del 1490; en temps poc posterior hauria pertangut a Lleó X (55).- J. P. E. [23.369]

Leonardo GRANATA, *I manoscritti medievali di Padova e provincia*, Provincia del Veneto, 2002, 131 pp. i CLVII làmines.

A Pàdua, Biblioteca Civica, trobem al ms. A 4, l'*Ars magna seu Ars compendiosa inveniendi veritatem* de Ramon Llull (12); l'A 38 és tot ell lul·lià, amb l'*Ars demonstrativa* i la *Disputatio V hominum sapientum*, entre d'altres; A 39 conté el *Liber Apostrophe*.- J. P. E. [23.370]

I manoscritti datati della Biblioteca Queriniana di Brescia, a cura di Nicoletta GIOVÈ MARCHIOLI e Martina PANTAROTTO (Manoscritti datati d'Italia, 18), Florència, SISMEL - Edizioni del Galluzzo 2008, 86 pp. i 82 làmines.

El volum manuscrit G. II.13. conté un *Consilium* de fra Antonino Pierozzi (el futur sant Antoni de Florència), "ad instantiam fr. Dominici de Catalonia", copiat el 1446 (42), i la *Collectanea in Epistolas sancti Pauli*, de Florus de Lió (signatura G. III. 2), en còpia de darrerries del segle IX (43). El ms. A.IV.11, conjunt de tema matemàtic, ofereix en els ff. 100-103 el *Prologus et canones Tabulae Perpinianensis* de Giacomo (Jaume) Po'el, en traducció llatina de Marco

Lippomano (13), text escrit el 1342 per al papa Climent VI i copiat a Venècia el 1440.
- J. P. E. [23.371

I manoscritti datati di Grottaferrata, Subiaco e Velletri, a cura di Raffaella CROCIANI, Massimiliano LEARDINI, Marco PALMA (Manoscritti datati d'Italia, 20), Florència, SISMELE, Edizioni del Galluzzo 2009, 82 pp i 60 làmines.

El ms. 53 (LI) de Subiaco fou copiat el 1398 per fra Antoni de Catalogna, que també copià una part del ms. 106 (C) (36, núm. 20) el 1393; hi ha reproducció de tres pàgines de la seva còpia (làmines 6-7-8).- J. P. E. [23.372

María Teresa CACHO, *Manuscritos hispánicos de la Biblioteca Estense Universitaria de Módena* (Teatro del siglo de oro. Bibliografías y catálogos, 48), Kassel, Edition Reichensberger 2006, XX i 378 pp.

A la pàgina 34 tenim que al ms. Alfa R, 8. 9 (Est. 56) EM 5, entre les de poetes castellans trobem nou composicions de Pere Torrellas, totes en castellà, després tres de Mossèn Navarro [valencià?] (40); C. G. A., 1: Mapamundi català de 1450 (52); Epsilon 32. 3. 3. (Est. 136), miscel·lània de documents històrics aplegada per mossèn Francesc Pasqual Chiva, beneficiat de la Seu de València, alguns dels quals es refereixen a València, p. e., 56, n. 3, de Juan de Ribera al rei; 58-59, n. 7: Ara Christi i Josep Ortí Mayor; un altre recull documental de mossèn Chiva, a Epsilon 32. 3. 22 (Est. 209), sobre dos llinatges, Bellví i Ferrer (149-152); 115-118, anotacions [d'un espia reial?] de detalls vistos a Gènova, alguns dels quals esmenten Barcelona; els darrers són d'algun militar que es trobava en campanya a Catalunya el 1707 (118); Una segona tanda, a Epsilon. 32. 3. 29 (Ital. 3136) (174-179); *Descripción de una fiesta de toros que se hizo en Valencia* (124: Epsilon 32. 3. 18 (Est. 207) EM 14); Epsilon. 32. 3. 25, Llista de títols nobiliaris valencians i genealogia dels ducs de Gandia i dels comtes de Faura (157-158); Epsilon. 32.3. 26. (Est. 213). XXXII. Notícies sobre mossèn Joan Bta. Agnès (163); i II, 139: Inscripció llatina de la ciutatella de València (163); Epsilon. 32. 3. 28 (Est. 215) EM/19: *Poesías varias de José Pérez de Montoro, ingenio Valenciano y secretario del Rey* (169-174); Epsilon. 32. 3. 30 (Est. 216), *Anuncios gloriosos de los reyes católicos de España*, obra de dos frares de o vinculats a Poblet: Vicent Serrano, capellà del priorat de sant Vicent Màrtir de València i de fra Baltasar Sayol, monjo de Poblet (179-180). Epsilon. 32. 3. 32 (Est 217); *Notícies Jurats e ses nominacions de la Ciutat de València... tretes verdaderament de los llibres del dit archiu de la Casa de la Ciutat de València* (180). Epsilon. 32. 3. 35 (Est. 215) EM 21. Arbre genealògic de Thomàs Pasqual de Pobil, d'Alacant, i inscripcions entre allí i Sagunt, amb notícia del circ (187-188); i *Comedia de la Princesa Tallina i el rei Matarot*, de Francesc Mulet (191); Epsilon. 32. 3. 38. (Est. 221) EM 22: *Poesías varias* (n'hi ha de tema valencià) (193-200).

Hi ha fons particulars: Raccolta Campori: mapes de punts diversos de Catalunya (Gamma B. 1. 4.); paràgrafs 1, 2, 6 i 9 (232-233) i encara Pucherdan i Bellagarda (133-134); Gamma. N. 8. 3. 15 (Campori App. 2845), *Arbol genealógico de don Fernando de Aragón*, de Ifach Abrahmanel (242). Archivio Muratoriano, Filza 87, fasc. 1, tres composicions per a sant Vicent Ferrer (279).

Manuscritos en italiano u en otras lenguas: Fondo Estense: Alfa G. 5. 13. (Ital. 455): Raimundo Lulio?, *Il libro delle meraviglie, detto Felix* (284) un altre exemplar a Alfa. U. 4. 12; i tres títols autèntics (Alfa. U. 4. 19. (Lat 353); Alfa K. 4. 4. (Lat. 326); S.V. Ferrer, *Sermo in illud Lucae: Ecce positus est hic in ruinam*, s. XV (187). Carteggio Tiraboschi: conté lletres de Juan Andrés, Joan Francesc Masdeu (288); Llampillas (289); dotze títols alquímics atribuïts a Ramon Llull (Alfa P. 4. 5. (Lat. 364); dos títols alquímics atribuïts a Arnau de Vilanova (Alfa P. 4. 14 i 15) i dos d'altres a Ramon Llull (Alfa P. 4. 14 i Alfa S. 4. 6) i encara cinc més (Alfa S. 4. 8 (Lat. 365); de més a més, l'Alfa S. 4. 6. conté tres títols lul·lians, dos de Pere Deguí i

un de Petrus Donatus (294); dos altres volums amb quatre títols alquímics atribuïts a Ramon Llull (Alfa, T. 4. 8 i 10; Lat. 357 i 355); cinc títols alquímics atribuïts a Arnau de Vilanova (296 i un altre a Alfa. U. 4. 2. [Lat. 360]); vuit més d'alquímics atribuïts a Ramon Llull (Alfa. U. 4. 2 i 20) (396-297); deu altres títols alquímics atribuïts a Ramon Llull (Alfa. U. 4. 21. i Alfa. W. 3. 7) (297). En un exemplar de la *Cosmographia* de C. Tolomeu, hi ha un mapa del *Taracensis Ispanie Situs* (Alfa. X. 1. 3. Latino 443) (198). Gamma A. 5. 20. *Summa Raymundi (de Penyafort)*. *Summa pauperum* (301); Gamma. G. 4. 42. (Campori 49 i App. 162), Raimundi Lulli, *Proverbia* (303); Gamma. G. 6. 2. (Campori 676), Extrets d'Avicenna, Arnau de Vilanova i Ramon Llull (303); més extrets alquímics d'Arnau i de Llull (304); Gamma. H. 6. 56, tres lletres d'Alfons Trastámara del 1455 (305); Gamma. L. 10. 15-17, *La Merope* de Domènec Tarradellas, 1743 (306); Gamma. R. 2. 9., Arnaldi de Villanova, *Breviarium practicae, del s. XIV* (308); Gamma. U. 1. 17, *Vita di Alessandro VI Borgia e suoi figli* (311); Gamma. V. 5. 19 (Campori App. 171): *Somma nel foro de penitentia, tratta da quella del maestro Raimondo* (312); Gemma. W. 5. 28. (Campori App. 1030): Francisco Sanzes García, de Valencia, *Arte della vera navigazione*, a Carles II, traduïda a l'italià (313). Raccolta Sorbelli: 662, Dues lletres de Juan Andrés (318). Archivio Muratoriano: Filza 19, fasc. 8a: *Gesta antipapae Benedicti XIII* (322). Archivio Orsi-Muratori: Filza 11, fasc. 12: *Orgoglio contro Orgoglio*. Barcelona (326). Nuove accessioni, Beta. 3. 3. 1. (Ital. 2019): Vita e miracoli dell'apostolo delle Spagne e Taumaturgo Valentiano, san Vincenzo Ferrerio, s. XVIII (327). Raccolta Tacchini: 23C: Appunti concernenti in particolare le opere di Raimondo Lullo, tabelle numeriche (329).- J. P. E. [23.373

Massimiliano VIDILI, *Cronotassi documentata degli arcivescovi di Arborea dalla seconda metà del secolo XI al Concilio di Trento* (Studi Arborensi, 1), S.L., 2010, 192 pp.

En general a base de documentació ja publicada, incideixen en la nostra temàtica les referències dels anys posteriors al 1322, que són més insistents a partir del 1414 (137-143) i encara més els anys del pas del segle XV al XVI, protagonitzades per Jaume Serra i Pere Serra (151-160).- J. P. E. [23.374

Silvio BERNARDINELLO, *Catalogo dei Codici della Biblioteca Capitolare di Padova. In appendice gli incunaboli con aggiunte manoscritte*. I. Padova, Istituto per la Storia Ecclesiastica Padovana 2007, XC i 721 pp.- II. Padova Istituto per la Storia Ecclesiastica Padovana, 2007, 721-1380.

El primer volum informa de l'existència de tres volums amb obres de Ramon Llull en aquella biblioteca: el còdex A-39/III, còpia del *Liber Apostrophe*; el B-38, tot ell de Llull o lul-lià (restes de l'estada de Joan Bolons, a Pàdua la primera meitat del segle XV?); entre les obres de Llull hi ha l'*Ars demonstrativa* i la *Disputatio quinque hominum sapientum*; i el C-79, que ha conservada una còpia del *Liber de praedestinatione et libero arbitrio*. El C-34 conté documentació dels primers anys del segle XV relativa a la llargament preparada, però mai efectiva trobada entre Benet XIII i Gregori XII, a Savona. Hi ha quelcom de documentació oficial dels dos papes Borja.- El volum II ha publicada la pàgina inicial d'un volum copiat per a Pere Roís de Corella, amb les seves armes (làmina 11).- J. P. E. [23.375-23.376

MADRID

Ana SANZ DE BREMOND MAYÁNS, *Los documentos franciscanos de los conventos de la Corona de Aragón en el Archivo Histórico Nacional*, dins "Archivo Ibero-Americano", LXI (2001), 371-498.

Ana SANZ DE BREMOND MAYÁNS, *Aproximación al estudio del franciscanismo en la Corona de Aragón. Los documentos del Archivo Histórico Nacional (s. XV-XIX)*, dins "Cuadernos de Historia Moderna", 32 (2007), 137-158.

Els dos títols són, en les pàgines de presentació, pràcticament idèntics i ambdós porten el possible lector a confondre Corona d'Aragó amb Regne d'Aragó. La diferència bàsica rau en el fet que el primer ofereix una idea del contingut de cada document i n'assenyala la datació i la localització arxivística (380-498). Les pàgines inicials, repetides, resumeixen o almenys intenten resumir tant la manifestació de la realitat franciscana viva des dels temps medievals de la Corona com la seva conseqüència documental, augmentada durant l'Edat Moderna. Per la desamortització del 1835, els documents d'uns 2.900 arxius conventuals acabaren concentrant-se, des del 1953, en les quatre grans seccions de l'AHN, que "no tiene una identidad definida" (139); els fons franciscans, desglossats entre femenins i masculins i entre els tres regnes de la Corona (143-145) conserven exemplars indicats en les pàgines 146-157. - J. P. E. [23.377-23.378]

MALLORCA

Cristina MENZEL SANSÓ, Bernat JUAN RUBÍ, José-Joaquín ESTEVE VAQUER, *El CINMUS: Una forma de gestión e investigación del patrimonio musical de la Catedral de Mallorca*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXI (2008), 125-130.

L'ACM posseeix un patrimoni musical de la mateixa Seu, de la Cartoixa de Valldemossa per exclaustració, del convent de Santa Magdalena i del Seminari de Sant Pere; ja Higiní Anglès assenyala un himnari del segle XIV i el cantoral del convent de la Concepció. Per a la conservació, catalogació i estudi del fons s'ha creat el "Centre d'Investigació Musical de la Seu de Mallorca =CinMus", que l'ha dividit en cinc seccions: Manuscrits de cant pla; Llibres del faristol; Música vocal polifònica moderna; Música instrumental; i Música vocal instrumental (126-127); la recerca s'ha estès a la documentació relativa a música (128-129). Les noves informacions s'han encreuat amb les d'una recerca paral·lela en els fons musicals del Santuari de Lluch, activitat que ja ha començat de donar uns primers fruits (130).- J. P. E. [23.379]

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *La biblioteca de Santo Domingo de Mallorca, palestra de formación y apostolado*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXII (2009), 183-270.

Les primeres pàgines apleguen notícies de llibres de dominics ja en els primers anys després de la conquesta i presenten els catàlegs dels anys 1485, 1548 i 1552 (sense donar-ne referència arxivística) (183-189); la transcripció del catàleg del 1485 ocupa les pàgines 190-204; la del 1548 va de la pàgina 204 a la 214 i prové de l'ADM, MSL/176; i el del 1552 va de la pàgina 214 a la 225; hi ha, finalment, una llista de vint-i-un volums legats al convent pel notari mallorquí Joan Castell (225-226). La darrera part conté indicacions biogràfiques sobre els autors representats en la biblioteca (226-265); tot passant, he vist que la identitat d'un autor se li ha resistit, l'Episcopus Valentinus, *Super Psalterium*: era només bisbe en funcions de València, perquè el titular era Roderic de Borja, Alexandre VI; ell nomia Jaume Peres de València, augustinià (235, núm. 47); s'ha de corregir la notícia sobre la *Chronica Roderici*; n'és autor Rodrigo Jiménez de Rada, arquebisbe de Toledo a mitjan segle XIII (251, núm. 147); la lli-

breria dominicana de Palma de Mallorca posseïa un exemplar de Nicolau Eimeric, *Contra haereses Arnaldi de Villanova* (257, núm. 180), ara introbable.- J. P. E. [23.380]

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *La imprenta al servicio de la Iglesia Majoricense*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXII (2009), 271-278.

Aquestes pàgines són en realitat una llista d'allò que en aquests moments es pot trobar en un arxiu parroquial, en concret en el de Sant Jaume de Palma de Mallorca: hi ha nombre d'edicions de missals, sencers o parcials, ja des del segle XVIII (272-273), rituals, texts jurídics, en concret sínodes diocesans, des del 1589 (274); decrets episcopals, des del 1797 (275-277); documentació civil moderna (277) i documentació parroquial moderna (277-278), sermonaris (aquests nombrosos) i devocionaris (278).- J. P. E. [23.381]

MONTSERRAT

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Impresos litúrgicos de la Congregación de San Benito de Valladolid*, dins "Studium Ovetense", XXXI (2003), 47-82.

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *El Ceremonial benedictino vallisoletano*, dins "Studium Ovetense", XXXIII-XXXIV (2005-2006), 313-338.

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Las constituciones de la Congregación de San Benito de Valladolid (1500-1835)*, dins "Studium Ovetense", XXXIII-XXXIV (2005-2006), 339-358.

Estan d'alguna manera relacionats amb Montserrat perquè hi foren editats o perquè n'hi ha exemplar en la biblioteca del Monestir, els següents exemplars: de missals: Montserrat, Johann Luschner 1499 (51); Montserrat, Johann Rosenbach 1521 (51-52). De Leccionaris dominical i santoral, ambdós de Montserrat 1523 i 1424 (56). De diürnal, Montserrat, Rosenbach 1518 (o 1519) (57-58).- Horae B. M.V., Montserrat, Rosenbach 1518-1521 (59). D'himnari: Montserrat, Luschner 1500 i Rosenbach 1513 (59). D'ofici de difunts, Montserrat, Luschner 1500 (60). De processioner: Montserrat, Luschner 1500 (60). De breviari: Montserrat, Luschner 1500 (64) i Montserrat 1519 (61). De propi de sants: Barcelona, Joan Piferrer 1730 i València, Antoni Bordázar 1733 (77). De calendari, Girona, Jeroni Palol 1640 (79).

El cerimonial es conserva a Montserrat, Biblioteca del Monestir, ms. 46, XV-XVI, dins el qual hi ha "las costumbres de Montserrate loables"; també en el ms. 74, del 1477 o 1493 (315), i en el ms. 831; el ms. 69 és específic per als ermitans (327); i a Girona, Biblioteca Tomàs de Lorenzana, ms. 108 (318).

L'exemplar de les constitucions, contemporànies de l'abat Cisneros, es conserven en la biblioteca de Montserrat, ms. 39; foren impreses a Burgos, Alonso de Melgar, 1521, repetides a Barcelona, Johann Rosenbach 1528 (343), també Barcelona, Pedro Malo 1575 (347). En visita apostòlica a Montserrat encarregada al bisbe de Vic, Joan Bta. Cardona, foren promulgats *Estatutos y constituciones...* 1586 (349); també les de Sant Benet de Bages, 1594 (350).- J. P. E. [23.382-23.383-23.384]

ONTINYENT

Arantxa BLAT BURGUÉS, Ángel CALDERÓN RODRÍGUEZ, Gemma CONTRERAS ZAMORANO, Marisa FERRANDO CUSÍ, *Conservación y restauración de documentos del Arxiu Municipal d'Ontinyent*, dins Actes Vall d'Albaida, I, 223-240.

Pàgines centrades en l'aspecte tècnic, que exposen les successives actuacions per a la conservació i restauració de documents, realitzades pel Centre Tècnic de Restauració de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana en fons de l'AM d'Ontinyent: les fotografies de

les pàgines 226-227 i 230-240 permeten de veure que el treball de l'esmentat Centre Tècnic s'ha realitzat en pergamins, en fascicles escadussers i en volum del dit AM.- J. P. E. [23.385

PERPINYÀ

C. LANGÉ, J. MOURIER, [*Chronique des archives. Année 2006*]. *Pyrénées- Orientales*, dins "Annales du Midi. Revue de la France méridionale", 120 (2008), 160-161.

Durant l'any 2006, els ADPO han ingressat el 'Fonds Henri Guiter', que conté escrits seus sobre lingüística i treballs per a l'*Atlas linguistique des Pyrénées-Orientales*; un registre del notari Francesc Vilar, de Canet de Rosselló, anys 1647-1655; i els *Plans et profils des principales villes et lieux considerables de Catalogne*, del cavaller de Beaulieu.- J. P. E. [23.386

C. LANGE, [*Chronique des Archives*]. *Pyrénées Orientales*, dins "Annales du Midi. Revue de la France méridionale", 125 (2013), 178.

L'ADPO s'ha enriquit amb la documentació familiar dels Garriga, dels Vilar i dels Laval, de Finestret, amb fons des del segle XVI; també amb l'arxiu privat Puiggarí, segles XIV-XIX.- J. P. E. [23.387

Marie-Hélène SANGLÀ, *La redescoberta del patrimoni històric durant la primera meitat del segle XIX a través de la historiografia nord-catalana*, dins "Afers. Fulls de Recerca i Pensament", 58 (2007), 741-768.

A base de l'ADPO, sèries V i T, i d'algunes publicacions periòdiques de Perpinyà es pot seguir la "nouvelle conception du passé historique", que hom proposava durant la primera meitat del segle XIX. Hi ha d'una banda, l'interès oficial a través de l'Académie (Royale) des Inscriptions et Belles Lettres amb les seves enquestes del 1810, 1819 i 1824; el 1821 comencen els encàrrecs d'institucions públiques a François Jaubert de Passa, tant per als monuments artístics com per "recueillir tous les documents... Se rapportant à l'histoire des temps passés..." (745); i Jaubert té condícia a presentar-los en grups homogenis (749) i entre 1815-1830 s'hi afegeixen les excavacions arqueològiques; però els estudis històrics, per tant inscripcions i documents, són només avaluats per allò que poden "emprunter de secours à l'étude des monuments" (761); de més a més, les formes predominantment romàniques dels monuments catalans tenen dificultats a entrar en el vocabulari forjat per als monuments gòtics de França; per això, cas paradigmàtic, el 1842 la Commissions des Monuments Historiques, exigia al ministre del ram que en les obres de conservació de la Llotja de Perpinyà fossin respectats "tous les caractères de l'architecture catalane" (766). No caldria esperar gaire fins que Auguste Brutails emprengués el seu *Cartulaire Roussillonnais* (768).- J. P. E. [23.388

Pep VILA I MEDINYÀ, *Documentació d'abadies, convents i priorats de les comarques gironines a la sèrie H dels Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals de Perpinyà (ADPO)*, dins "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", 41 (2010), 521-526.

La sèrie en qüestió recull documentació del clergat regular i no sols de la Catalunya Nord, a causa de les múltiples relacions històriques entre ordes i monestirs d'una i altra banda de la frontera actual. L'autor dreça un primer inventari de les entitats regulars de Catalunya Sud documentades als ADPO. La notícia consisteix en el nom de la institució, les dates extremes de la documentació que s'hi refereix, la cota arxivística del lligall, el nombre de documents de pergamí i/o de paper i la llengua o les llengües en què els documents són escrits. Les institucions

recensionades són Priorat Coll de Panissars, Sant Pere de Roda, Santa Maria de Roses, Sant Miquel de Fluvià, Sant Pere de Besalú, Sant Llorenç del Mont, Sant Joan les Fonts, Sant Pere de Camprodon, Sant Pere de Banyoles, Santa Maria d'Amer, Sant Pere de Galligants, Santa Maria de Ripoll.- J. de P. [23.389]

POLÒNIA

Maria KOWALCZYK et alii, *Catalogus codicum manuscriptorum Medii Aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur* Volumen IX *numeros continens inde a 1354 ad 1430*, Cracoviae, Bibliotheca Jagellonica MMVIII, XXVI i 704 pp.

Les següents còpies manuscrites pertanyen a títols d'autors nostres: el ms. 1354, pp. 97-100: Ioannes de Palomar, *Sermo in Concilio Basiliensi*, 16.XII. 1431 (5); Ioannes de Palomar, *Sermo in die s. Michaelis in Concilio Basiliensi* 29. IX. 1432. *habitus* (6); Ioannis de Segovia, *Contra tractatus Ioannis de Palomar et Iuliani Cesarini* (139/8); Ioannis de Palomar, *Quaestio cui parentum sit, an sanctissimo domino nostro papae Eugenio IV, an Concilio Basiliensi tamquam superiori* (140/9); Ioannis Ballistarii, Lemovicensis OP, *Sermo de sancta Maria Magdalena* (217/7); Ignotti, *De sancto Vincentio martyre* (257/206); Raimundi de Pennaforte, *Summae de poenitentia, lib. III* (423/9).- J. P. E. [23.390]

Janusz TONDEL, *Incunabuly w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchawnego w Polplinie*, Uniwersytetu Mikoleja Kopernika, Toruń, 2007, 650 pp.

Entre els incunables d'aquella biblioteca ara episcopal, però durant segles d'un monestir, s'hi troben exemplars d'Antoni Andreu, *Quaestiones in XII libros Metaphysicae Aristotelis*, Leipzig 1494 (336); Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, Estrasburg, Flach, 1493 (398); s. Vicent Ferrer, tres jocs dels tres volums de *Sermones de tempore et de sanctis*, de Colònia, Estrasburg i Nuremberg, 1485, 1488 i 1492 (468); i entre els perduts en la guerra dels anys 1939-1945, un exemplar del Magister Adam, la *Summa de Summa Raimundi de Pennaforte*, de Colònia, Quentel 1498 (475) i un altre joc dels tres volums de s. Vicent Ferrer, de Basilea, Quesler 1488 (482). Hi ha il·lustracions (563-611).- J. P. E. [23.391]

PORTUGAL

Santa Cruz de Coimbra. A Cultura Portuguesa aberta a Europa na Idade Media. Biblioteca Publica. Municipio de Porto, 2002, 340 pp.

A la pàgina 276 trobem una presentació d'autor i obra del ms. Santa Cruz 95/Nº Geral 1150, de Ramon Llull, *Capitulum super figuram elementarem artis demonstrativae*; i en la pàgina 277, reproducció de tota la pàgina inicial; la còpia i, doncs, la lletra és datada del segle XV; no s'hi veu cap característica de lletra humanística.- J. P. E. [23.392]

REUS

Josep M. T. GRAU I PUJOL, *Un inventari de l'arxiu del Gremi dels Blanquers de Reus de 1770*, dins "Misc. Navarro Miralles", 89-98.

Darrerament els arxius d'antics gremis tarragonins han estat objecte d'estudi (89), entre d'altres raons perquè, malgrat la supressió dels gremis per l'Estat Espanyol, alguns subsistiren com a societats d'assistència mútua i administradores d'altres béns, drets i arxius, entre els quals el de Blanquers de Reus, ara dipositat a l'AHC del Baix Camp, *Fons Gremi de Blanquers*; justament el 1870 s'alçà inventari d'allò que posseïa: dels vint-i-quatre llibres, dotze són anteriors al segle XIX (92-93); també ho són els lligalls numerats de la A a la I (93-96). - J. P. E. [23.393

RIPOLL

Rafael RAMOS, *El cancionero castellano de Ripoll: una rara colección poética de finales del siglo XVI*, dins "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XLIX (2003-2004), 249-316.

El còdex 16 de la Biblioteca Lambert Mata és còpia del *Recort* de Gabriel Turell, presenta en els folis romanos en blanc còpia de setze poesies castellanques completes, ací transcrites (276-287) i estudiades (254-275); hi haurien estat copiades a darrerries del segle XVI (254); tota una secció és dedicada a les referències bibliogràfiques de manuscrits o d'edicions de les dites poesies (298-315); Hi ha llista de primers versos (316).- J. P. E. [23.394

SANT FOST DE CAMPSENTELLES

Almudena GUTIÉRREZ GARCÍA-MUÑOZ, *L'arxiu parroquial de sant Fost abans de 1936. Inventari de Mn. Salvador Pibernat*, dins "Campsentelles", 21 (2008), 25-34.

El 21 de juliol del 1936, el poble de Sant Fost de Campsentelles era tràgicament il·luminat pel foc que cremava església parroquial i rectoria, que també conservia en cendra l'arxiu parroquial. El rector seria assassinat la nit del 6 al 7 de setembre del mateix any i així també desapareixia la memòria del l'inventari de l'arxiu parroquial que el mateix rector havia enviat al bisbat de Barcelona, ara trobat i transcrit per l'autora a l'ADB; s'intitula *Inventario de todos los libros y documentos contenidos en el archivo parroquial de San Fausto de Campsentellas*, on consten diversos llibres-registre des del segle XVI, plec de documentació parroquial no datats numerats amb majúscules de la A a la R i una llista de 105 llibres de tema pastoral, algun del qual és del segle XVIII.- J. P. E. [23.395

La SEU D'URGELL

Takashi ADACHI, *Ecclesial Documents or Family Documents. A 'Genetic' Study of the Cathedral Archive of Urgell from the Ninth to the Eleventh Century*, dins "Medieval European Studies" (en japonès), I (2009), 87-105.

Títol només conegut per referència.- J. P. E.

[23.396

SEVILLA

Antonio SEGURA MORERA, Pilar VALLEJO ORELLANA, *Catálogo de los impresos del siglo XVI de la Biblioteca Colombina de Sevilla. Vols. A-B*, Sevilla, Institución Colombina 2001, 510 pp.

La biblioteca de la Catedral de Sevilla posseeix exemplar de les edicions següents: *Administració dels sagraments de la Penitència i Extremunció. Obra acabada per mossèn Duran SALVANYAC*, Barcelona 1531 (exemplar mancat del primer full) (33/28).- Arnaldi ALBERTÍ, *Tractatus siue questio de secreto*, València 1534 (64/97).- Hieronymi AMIGUET, Dertusensis medicí, *In Aelii Antonii Nebrissensis Artem grammaticam ysagogica via*, Barcelona, Carles Amorós 1514 (114/208).- Antonii ANDRÉS, *Super artem veterem...*, Venècia, Lucantonio Giunta 1517 (122/224).- Orationes, altera Antonii NEBRISSENSIS ystoriographi regis Ferdinandi, altera Ioannis STEPHANI in Perpinianensi academia rethoricae professore, Barcinone 1516 (138/258).- ARNALDI DE VILLANOVA, *Opera nuperrime recognita et emendata...*, Lugdunum 1509 (168/319); *Le trésor des pauvres*, Lyon 1527 (168/259).- Joan BASSOLS, *In quartum sententiarum...*, París 1516-1517 (224/439).- Ioannes AZNAR, *Termini secundum viam realium*, València 1513 (190/366).- Pere Benet MATEU, *Liber in examen apothecariorum*, Barcinone 1521 (242/482).- *Officium sancti Vincentii martyris et leuite Cesaraugustani, patroni insignis ecclesie Bernensis*, Basilea 1517 (254/509).- J. P. E. [23.397]

TARRAGONA

Elisabet BALDOR, Marga GONZALVO, Antonio MORENO ALMÁRCEGUI, *Els registres parroquials com a font d'investigació històrica*, dins "Misc. Navarro Miralles", 83-87.

Informació sobre un treball d'equip entorn els arxius parroquials en tant que fonts per a la demografia dels segles passats, amb notícies agradables com la que nombre de parròquies del bisbat de Tarragona començaren i han conservat registres parroquials ja d'abans del Concili de Trento o la de la, en general, bona conservació dels registres en els arxius parroquials i en l'AHA de Tarragona, creat pel cardenal Francesc Vidal i Barraquer el 1920, que salvà molts arxius parroquials del foc, o la que hi ha nou municipis (85: no seran parròquies), que han salvat les sèries completes: Almofter, Bràfim, Monterri, el Pont de l'Armentera, Riudecanyes, la Selva del Camp, Valls, Vilabella i Vilallonga. Les notícies aplegades han iniciat una base de dades general. També hi ha hagut problemes, sobretot pels buits creats per les guerres (87). - J. P. E. [23.398]

Sofia MATA DE LA CRUZ, *Fons literàries de la història de l'art (segles XVI al XIX) conservades a diverses biblioteques eclesiàstiques de Tarragona*, dins "Butlletí Arqueològic", V/29 (2007), 219-265.

Les primeres pàgines esmenten aquells tarragonins que són encara recordats per haver establert a Tarragona sengles biblioteques personals d'importància més àmplia, com la d'Antoni Agostí o la de Ramon Foguet, sense oblidar d'altres col·leccionistes com Lluís Ponç d'Icard, Jaume Amigó o Isaac Hermes Vermey, col·leccions bibliogràfiques que amb el pas del temps han enriquit les actuals biblioteques tarragonines, com la Biblioteca Pública de Tarragona o la del Seminari Pontifici (219-238); des de la pàgina 239 tenim presentació dels corresponents volums, aplegats per matèries: els de l'arquitectura antiga, els d'arquitectura i construcció, francesos d'enginyeria civil i militar, arts figuratives, biografies d'artistes, arqueologia, retrats, topografies, viatges, art i moral, mitologia, jerogràfic, emblemàtica i devoció (239-255). Hi ha

llista dels llibres descrits (255-259) i reproducció fotogràfica d'algunes de les seves portades (260-265).- J. P. E. [23.399]

TORTOSA

Miquel dels S. GROS I PUJOL, *El processoner antic de la catedral de Tortosa (Tortosa, Arx. Cap., ms. 267)*, dins "Miscel·lània Litúrgica Catalana", XVIII (2010), 279-322.

Descrit el ms., datat la segona meitat del segle XIV i elaborat a Tortosa, l'autor en descriu el contingut: Cicle d'Advent- Nadal, diumenges de Quaresma, Setmana Santa, temps pasqual, Trinitat i Corpus, diumenges després de Pentecosta, santoral, comú dels sants. Comparat amb processoners de Tolosa de Llenguadoc i de Vic, el processoner tortosí té característiques primitives i respondria a un tipus de "processoner responsorial implantat a la majoria d'esglésies occidentals a partir del final del segle XII" (288). Donada la 'ratio editionis', Gros edita el text del processoner suplint les seves llacunes amb els textos corresponents del ms. 266, còpia tardana del ms. 267. L'edició és enriquit amb un superb índex de peces, que la converteixen en un instrument de treball molt agraït: antífones, responsoris, versets i peces vàries. La bibliografia és citada a les notes i els repertoris litúrgics són donats amb la 'ratio editionis'.- J. de P. [23.400]

María Amparo ROSA MONTAGUT, *El archivo musical de la Catedral de Tortosa (Tarragona): villancicos, para la translación de la Santa Cinta*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXVI (2011), 471-494.

Aquestes pàgines comencen traduint al castellà la lliçó 'històrica' de Matines de l'ofici litúrgic de la Cinta de Tortosa escrit en el segle XVI (472-473); la devoció tortosina a la Cinta i a la Mare de Déu és d'època moderna, sobretot barroca, en què el 1626 Francesc Martorell publicà la *Historia de la Santa Cinta* (473); en ple segle XVIII la devoció es manifestà en nombroses composicions poètiques musicades en forma de villancet o de nadala; l'autora n'ha aplegat quaranta-una (485-490); s'hi han d'afegir les catorze documentades per Vicent Garcia Julve, ara introbables (400-402); l'autora ens dóna traduït al castellà el *Poema heroicum de sacro cingulo Beatae Virginis Mariae* (479-480).- J. P. E. [23.401]

URGELL

Benigne MARQUÈS I SALA, *Los santos titulares de las iglesias de Urgell durante los siglos IX-XIII*, dins "Memoria Ecclesiae", XXXI (2008), 811-831.

L'AC de la Seu d'Urgell, inclosos els de Santa Cecília d'Elins i de Sant Serni de Tavèrnoles, suma 2463 documents dels segles IX-XII/XIII: els topònims que hi consten de llocs de culte, amb la xifra de l'any de la seva primera referència documental, més la localització actual de municipi i comarca, consten en la llista unitària i alfabètica; cal tenir present que en els segles esmentats el bisbat d'Urgell s'estenia més que l'actual per les comarques del Berguedà, Solsonès, Cardoner, Bages, la Segarra i l'Urgell, que el 1593 passaren al bisbat de Solsona: també les esglésies documentades en aquelles contrades figuren en la llista actual, que va de Sancta Agatha (s. xii), entre Clariana i Cardona, a la comarca del Cardoner, fins a Sanctus Vultus (1063), a Estamariu, Alt Urgell. Cal tenir present que, ultra els passats al bisbat de Solsona, n'hi ha bon nombre d'ara inexistent o dels quals s'ha perdut la memòria.- J. P. E. [23.402]

VALÈNCIA

Vicente Luis GALBIS Y GINER, *El legado numismático de la Universitat de València: una suma de pasiones*, dins "Saitabi", 58 (2008 = Hom. Mestre Sanchis), 27-59.

Fons iniciat el 1806 amb la deixa de les vora del miler de peces de Francesc Xavier Borrell i Vilanova, després difícilment salvat de les vicissituds i engrandit amb d'altres deixes (29-38), conserva un conjunt de monedes de les successives etapes històriques, ací presentades (41-50), sense que hi manquin d'altres objectes numismàtics que no són monedes (51-56). Hi ha bibliografia (57-59).- J. P. E. [23.403

Carme DELEGIDO MORANT, *Nous temps per a la col·lecció numismàtica de l'Arxiu de la Catedral de València*, dins "Saguntum. Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia", 42 (2010), 129-131.

El temps nou per a la secció numismàtica de l'Arxiu de la Seu de València s'ha encetat amb una donació de 2.206 monedes i 17 medalles, la majoria de les quals són modernes, però no en manquen de ben antigues, les més interessants de les quals són ací indicades.- J. P. E. [23.404

Biblioteca dispersa. Manuscrits i incunables valencians dels segles XIV al XVII. Edició i introducció de Júlia BENAVENT, València, Goaprint 2007, 360 pp., de les quals les 323-358 són d'il·lustracions.

La mateixa autora ens avisa en la introducció que el present llibre no és resultat d'una planificació sistemàtica, ans "fruit de la casualitat, de l'encontre fortuït" i que en la seva preparació, seguint un suggeriment de Joan Fuster, ha intentat de contribuir a 'omplir' el segle XV valencià amb noms que acompanyin els grans ja, almenys mínimament, coneguts. El cos del volum és format per setanta-nou unitats, en principi una per a cada escriptor, amb el resultat, però, que les vint-i-quatre primeres són anònimes (25-69); les cinquanta següents, en canvi, són dedicades a altres tants escriptors (29-59), en general coneguts per nom i cognom, com Manuel Dies, *Llibre dels cavalls*, *Llibre de les mules* (186-216) o Joan Serra, amb la seves obres pedagògiques per a la nova cultura europea del Renaixement (157-172), i d'altres, entre els quals, però, es troben novetats importants, com poden ésser, per posar només dos exemples, el llibre de Guillem Despuig, *Enchiridion de principiis musicae disciplinae*, escrit en ple Renaixement en el pas del segle XV al XVI, conservat a Bolonya, Biblioteca Comunale, ms. A. 71, i el d'Antoni Roig, *Tractat de cirurgia*, escrit ja en plena època del Barroc el 1633, conservat a Florència, Biblioteca Riccardiana, ms. 2986 (98-108); afegim-hi el de Lluís Corella, *Propietats de les pedres precioses* (179-185). Algun dels noms que encapçalen les cinquanta unitats serien més coneguts si el nom fos aquell amb què han estat coneguts fins ara, com el Pere Oliver de València, més conegut com a Pere Joan Oliver (240). I en un cas l'autora ha estat poc afortunada, el de Joan Rus de València, que ja hauria escrit quelcom abans que s'acabés el segle XIII, però que devia volguer fer la competència a Matusalem, perquè cent-cinquanta anys més tard seguia escrivint, ara tema de gramàtica i lògica de Ramon Llull; però aquest lul·lià de mitjan segle XV no és Joan Rus, ans Joan Ros, franciscà professor de l'Escola Lul·liana de Barcelona; la seva obra és coneguda gràcies a l'exemplar, segurament el de la dita Escola Lul·liana, conservat a Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10554, i descrit en el meu *Els manuscrits lul·lians medievals de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic*. II. *Volums de textos llatins*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 1988, 142-146. Immediatament abans de les reproduccions fotogràfiques ja esmentades, trobem les següents taules: de les 79 unitats (267-268); d'autors i d'obres (269-286) i de biblioteques (287-292); les pàgines 295-319 contenen la bibliografia, en la qual no he sabut trobar el nom de Miquel Batllori i Munné, qui, si no m'erro, potser havia feta algu-

na aportació al tema. Encara en la introducció l'autora ens diu que “aquestes obres [a les quals ella ha dedicada la seva atenció] foren escrites en llatí, valencià, castellà i italià” (12); sortosament, a mesura que les informacions del llibre augmentaven, també creixia la llista de llengües: la ‘lemosina’ (27, 60) [ai, si encara fos viu don Marcelino Menéndez y Pelayo!] i algun en català (33, 36). Les notícies sobre la materialitat dels volums són més aviat gasives, però molt més extenses les llistes de capítols o semblants que hi són transcrits, cosa d'agrair, com també les noves informacions sobre tants escriptors valencians del XV.- J. P. E. [23.405]

Josep GUIA, *Dades documentals d'interès literari (València, segle XV)*, dins *Momenti di cultura catalana in un millenio*, “Atti del VII Convegno dell'AISC (Napoli, 22-24 maggio 2000)”. Volume I, [Napoli], Liguori editore 2003, 201-222.

Les dades aplegades en aquestes pàgines són el resultat del constant tracte amb fons notacionals valencians, en els ARV, ACV, Arxiu del Col·legi del Patriarca i Arxiu Històric de Gandia, i completen la informació sobre algunes famílies valencianes i llurs llibres com els Gassull (202-205), els Roís de Corella (205-208), els Portell (209), els germans Vinyoles (210-211), els Galba-Lloris (212-213), sobre deixes a la Seu de València de volums del *Cristià*, i d'altres d'Eiximenis, del *Memorial del peccador renut*, de Felip de Malla, de sant Vicent Ferrer (214-217), i sobre diverses branques de la família de Berenguer Muntaner (227-221).- J. P. E. [23.406]

José CLIMENT BARBER, *El archivo musical de la catedral de Valencia: evolución y estado actual*, dins “*Memoria Ecclesiae*”, XXXI (2008), 379-389.

Ja Higiní Anglès feia observar que l'herència musical dels grans compositors barrocs no es troba en arxius eclesiàstics, ans civils, encara que en els eclesiàstics hi ha els inventaris que havien de signar el nou mestre de capella o l'organista; per això és possible de conèixer obres singulars d'autors diversos o les del mestre Joan Bta. Comes, o fons barrejats de diferents autors (382-386 [entre aquests hi ha el motet *Non sumus digni*, potser idèntic al medieval, que canten els pelegrins de les Useres]) (385, núm. 66). Mestres de capella o arxivers diversos dels segles darrers han fet inventaris de fons musicals (386-389).- J. P. E. [23.407]

Josep Lluís DOMINGO i SANCHO, *Catalogación de cantorales —una propuesta de trabajo—. Libros corales del Real Monasterio de Santa Catalina de Sena. Valencia*, dins “*Memoria Ecclesiae*”, XXXI (2008), 777-803.

Aquell monestir de monges predicadores conserva catorze llibres de cor, un dels quals, el núm. 5, de pergami i del segle XVI, és ací estudiat; l'anàlisi material dels plecets permet de deduir que, quan en la còpia una pàgina sortia malament, era arrancada i per això ara cinc dels quaderns són coixos (782); l'autor es fixa en particular en les il·lustracions (782-784), dóna la llista dels oficis celebrats de juny a novembre (784-787) i assenyala des particularitats de la notació musical (787-788). Hi ha nova llista de les festes esmentades en la celebració de la missa (788-790), quadre de lletres capitals amb els respectius colors (791-792), particularitats musicals (792-794) i mostra de texts de Nadal (794). Després d'una primera bibliografia (794-796), segueix un apèndix tot ell escrit en català/valencià, analitzant la partitura per a una quarteta (“Ferrer, ferrer / manyà, manyà / té mal de panxa / i no pot bossar”: 799), que no deu pertànyer al Cantoral núm. 5, atès que consta “Cançó arreplegada a la ciutat d'Algemesí” (796); després de les explicacions hi ha nova bibliografia per al nou apèndix (803).- J. P. E. [23.408]

Romualdo BERTOMEU GÓMEZ, Joan Josep CARDONA IVARS, Xavier SERRA ESTELLÉS, *Inventari dels arxius parroquials de la Marina Alta. I. Arxiprestat de Sant Vicent de la Font Santa* (Monumenta Archivorum Valentina, València, Facultat de Teologia 2004, 146 pp.

Les parròquies del dit arxiprestat, en els arxius de les quals hi ha fons anteriors al segle XIX són les següents: Alcanalí, Quinque libri, del 1624 (18-24); Benissa, Quinque libri, del 1543 (30-54); Llíber, Llibre de rendes, del 1758 (59-63); Parcent, Quinque libri, del 1673 (84-89); Poble Nou de Benitatxell, Quinque libri, del 1768 (96-101); Teulada, Quinque libri, del 1614 (114-121); i Xaló, Quinque libri, del 1620 (128-142). En algunes de les parròquies hi ha documentació escadussera anterior al 1801 aplegada en volums facticis- J. P. E. [23.409

VIC

Joan REQUESENS I PIQUER, *Jaume Collell i la cultura del Renaixement*, dins "Misc. Duran", 357-387.

Aquestes pàgines, basades en gran part en la correspondència entre Jaume Collell i Bancells i Marià Aguiló, conservada a Barcelona, BC, en les publicacions vigatanes d'aquells anys i en els fons arxivístics corresponents (1868-1870), ens recorden l'intent d'un floc de joves vigatans (cinc) d'afegir a l'Exposició Agrícola una secció d'objectes antics, però tot se n'anà en orris per la militarada de torn, sublevada a Andalusia i en especial, l'estol naval, a Cadis; el desgavell polític, però, que seguí l'alçament d'En Topete, convertí Marià Aguiló en 'incautador' de l'Arxiu del Capítol i l'Arxiu de Protocols de la Cúria Fumada, i l',incautador' "hi passà dies i dies i hores i hores fins que la fosca l'en treia, fullejant manuals, traient la pols de per tot i fent manats de cèdules pel Diccionari de la llengua Catalana" (360); les presents pàgines informen de les trobades d'aquells dies tant a Vic com a Barcelona (Monestir de Pedralbes: 361); i aquelles empentes juvenívols serien confirmades per Lleó XIII en obrir l'Arxiu Vaticà (364-365), que a Vic representà la troballa del primer inventari de la Biblioteca Vaticana de Cosme de Montserrat, sota Calixt III (367-368); aquella empenta es manifestà en publicacions de texts o documents, com *La fi del comte d'Urgell, Romiatges a Terra Santa dels segles XV i XVIII*, els llibres de Francesc Comte i d'Antoni de Viladamor (369-381). L'apèndix amb fragments de correspondència ocupa les pàgines 382-385 i la bibliografia les 386-387.- J. P. E. [23.410

VILANOVA I LA GELTRÚ

Montserrat COMAS I GÜELL, *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català* (Textos i estudis de cultura catalana, 120), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2007, 304 pp.

Tant la fundació com la vida posterior d'aquella Biblioteca Museu són esdeveniments importants, però cronològicament fora del nostre camp, en el qual només recauen quelques notícies sobre fons bibliogràfics antics, com el conjunt de documents de Poblet, entre els quals hi havia "los originales de la traducción de los documentos árabes que fueron el origen de Poblet" (175), o els pergamins de l'antic AM, dipositats dins una caixa de zenc, que passà tota ella a la Biblioteca Museu (184) o els sis primers volums de l'edició moguntina de Ramon Llull (178), o d'altres d'escadussers que formaven part de donatius diversos (180-185). Hi ha bibliografia (302-303).- J. P. E. [23.411

ABREVIATURES EMPRADES
EN LES PRESENTS NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Actes Vall d'Albaida I/II = *II Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida*. (Ontinyent, 5-7 de novembre de 2004), València, Institució Alfons el Magnànim 2008. Actes. Volum I, 528 pp.; Actes, Volum II, 529–1106 + 10 pp.
- Caesaraugusta = XXVI Congreso Nacional de Arqueología. Zaragoza, 18 al 21 de abril de 2001. Caesaraugusta, núm. 78 (2007), 828 pp.
- Centenari Jaume I = Germà COLÓN, Tomàs MARTÍNEZ ROMERO. *El rei Jaume I. Fets, actes i paraules* (Col·lecció Germà Colón d'estudis filològics, 4), Castelló – Barcelona 2008, 504 pp.
- LARGIER, *Mineurs, Minorité = Mineurs, Minorité; Jeunes, Jeunesse en Roussillon et en Languedoc XVIIe-XVIIIe siècle*, Coordinateur, Gilbert LARGIER (Collection Études, 5), Perpinyà, Presses Universitaires 2010, 184 pp.
- “Mediterraneo, Raimondo Lullo, Federico III” = *Il Mediterraneo del '300: Raimondo Lullo e Federico III d'Aragona, re di Sicilia. Omaggio a Fernando Domínguez Reboiras*. Atti del Seminario Internazionale di Palermo, Castelvetrano – Selinunte (TP), 17-19 novembre 2005, a cura di Alessandro MUSCO e Marta M. M. ROMANO (Instrumenta Patristica et Mediaevalia, 49; Subsidia Lulliana, 3), Turnhout, Brepols Publishers 2008, xxiv i 540 pp.
- Misc. Duran = *El (re)descobrimient de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Edició a cura d'Eulàlia MIRALLES i Josep SOLERVICENS amb la col·laboració d'Antoni-Lluís MOLL, Maria TOLDRÀ i Anna M. VILLALONGA (Biblioteca Abat Oliva, 275), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Universitat de Barcelona 2007, 568 pp.
- “Misc. Navarro Miralles” = Josep FÀBREGAS I ROIG, Josep M. GRAU I PUJOL, Manel GÜELL I JUNKERT, *Miscel·lània en homenatge al dr. Lluís Navarro Miralles Magister dilectus. Reconeixement al mestratge d'un acadèmic honest i compromès* (Col·lecció Morera, 19), Tarragona, Arola Editors 2009, 330 pp.
- “Món de Vicent Ferrer” = *En el món de sant Vicent Ferrer*. A cura d'Emili CASANOVA i Jaume BUIGUES, [Pròleg de Joan IVARS CERVERA], Ajuntament i Editorial Denes, Teulada (València) 2008, 366 pp.
- Territori de Tarraco = El territori de Tarraco: vil·les romanes del Camp de Tarragona. Actes del Seminari organitzat pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, la Societat Catalana d'Estudis Clàssics i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, amb la col·laboració de la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili*. Tarragona, 14, 15 i 16 de febrer de 2006. Coordinació científica: Josep Antoni REMOLÀ (Forum. Temes d'història i d'arqueologia tarragonines, 13), Tarragona 2007, 208 pp.
- IX Trobada Ciència i Tècnica, I = *Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. IX Trobada. Volum I, Barcelona, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica 2008, 528 pp.